

VISIŠKO KALTĖS PRIPAŽINIMO IR GAILĖJIMOSI DĖL ĮVYKDYTOS NUSIKALSTAMOS VEIKOS RIBOS, ATLEIDŽIANT ASMENĮ NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS PAGAL LAIDAVIMĄ

Evelina Laukytė¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.24.5>

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama sąlyga, būtina atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, – kaltinamojo visiškas kaltės pripažinimas ir gailėjimasis dėl nusikalstamos veikos įvykdymo. Kitaip tariant, kaltinamojo vidinis savo veiksmų vertinimas. Autorė tyrinėja teismų praktikoje akcentuojamus visiško kaltės pripažinimo bei gailėjimosi dėl įvykdytos nusikalstamos veikos požymius bei aplinkybes, paskatinusias tokį kaltinamojo elgesio pasirinkimą. Tyrime laikomasi nuostatos, kad laidavimo instituto tikslinė paskirtis, t. y. atgrasymas nuo nusikalstamo elgesio, pasitelkiant teismo pasitikėjimo verto asmens priežiūrą, būtų veiksmingai įgyvendinama tik kaltinamajam, kritiškai vertinančiam savo veiksmus, visiškai pripažinus kaltę ir gailintis dėl įvykdytos nusikalstamos veikos. Dėl šios priežasties analizuojami kaltinamojo psichinio santykio su įvykdyta nusikalstama veika požymiai, kuriais remiantis galima daryti prielaidą, jog asmuo ne tik deklaratyviai siekia išvengti baudžiamosios atsakomybės. Dėl specialiojo subjekto – valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens, tyrime taip pat keliamas klausimas, ar asmeniui, kuriam keliamas nepriekaištingos reputacijos kriterijus bei kiti specifiniai kvalifikacijos reikalavimai įvykdžius nusikalstamą veiką, kuria pažeidžiamas viešasis interesas ir valstybės tarnybos tvarka, taip pat lygiaverčiais pagrindais, turėtų būti taikomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas. Atsižvelgiant ir į aplinkybę, kad dėl vidinės motyvacijos trūkumo neretai atveju tokį statusą turintys visuomenės nariai iš tikrųjų visiškai pripažįsta savo kaltę vien dėl to, jog žino, kad apie subjektyvų nusikalstamos veikos požymį – kaltę (jų atžvilgiu) yra surinkta pakankamai duomenų. Tai išvelgti galima analizuojant kaltinamojo elgesio modelį baudžiamojo proceso metu.

¹ Vytauto Didžiojo universiteto Teisės vientisųjų studijų programos absolventė, Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos Geležinkelių transporto politikos klausimų vyriausioji specialistė.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Laidavimas, visiškas kaltės pripažinimas, gailėstis, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.

IVADAS

Pastebėtina, kad laidavimas, kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas, Lietuvos baudžiamojoje teisėje aptinkamas dar LDK laikais. To meto visuomenėje autoritetingo asmens laidavimas už kaltinamąjį padėdavo sušvelninti jo esamą teisinę padėtį. Laidavimo instituto paskirtis buvo auklėjamoji ta prasme, jog buvo vadovaujamosi visuomenėje patikimumą ir autoritetą turinčio asmens teigiamos įtakos poveikiu nusikalstamą veiką įvykdžiusiam asmeniui.² Mokslininkas J. Bagdžius lyginamuoju metodu įvertino LDK ir šių laikų laidavimo instituto koncepcijų skirtumus. Publikacijoje³ pateikiamos išvalgos, kad šiuo metu galiojančioje Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) redakcijoje įtvirtintas laidavimo institutas yra paremtas „ne formalia kaltininko pataisymo programa, bet artimo asmens globa ir moraline įtaka kaltininkui“.⁴ Tai leidžia daryti prielaidą, kad laidavimo instituto tikslinė paskirtis yra orientuota į socialiai pažeidžiamus asmenis, kurių pasaulėžiūrai ir vertybių sistemai autoritetą visuomenėje turintis asmuo galėtų padaryti teigiamą įtaką.

Lietuvos teismų informacinėje sistemoje LITEKO viešai prieinamoje paieškos sistemoje galima rasti, jog laikotarpiu nuo 2018 m. sausio 1 d. iki 2020 m. gruodžio 31 d. buvo išnagrinėta iš viso 39308 bylų, kuriose teismas sprendė nusikalstamas veikas įvykdžiusių asmenų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą prašymo klausimą. Nacionalinės teismų administracijos pateiktais duomenimis 2020 m. pirmosios instancijos išnagrinėtose baudžiamosiose bylose 733 asmenys buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (2019 m. – 768 asmenys, 2018 m. – 664 asmenys).

Atsižvelgiant į tai, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą yra sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atleidžiamas perduodant jį pagal laidavimą teismo pasitikėjimo vertam asmeniui ir nustatant nuo vienerių iki trejų metų laidavimo terminą (bandomąjį laikotarpį)⁵. Kitaip tariant, kaltininko elgesio korekcija netaikant jam kriminalinės baumės. Todėl būtų tikslinga kiekybiškai įvertinti, ar laidavimo instituto taikymas yra efektyviai veikianti kaltininko auklėjimo priemonė. Problema ta, jog įvertinti, kiek sprendimų, kai asmenys, kurie buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 40 str., pažeidė teismo nustatyto bandomojo laikotarpio sąlygas, šiuo metu negalima tiksliai įvertinti, kadangi dėl skaitmenizacijos trūkumo LITEKO sistemoje nėra galimybės automatizuotu būdu gauti tokio

² J. Bagdžius, Laidavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje (VU, 2019), p. 140.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

⁵ Prapiestis, J., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. 1–98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p.254.

pobūdžio duomenis, kurie yra svarbūs siekiant nustatyti konkrečių nusikalstamų veikų vykdymo tendencijas.

Tokio pobūdžio duomenų analizė yra svarbi, kadangi taikant laidavimo institutą kaltininko atsakomybė „tarsi“ padalijama tarp kaltininko, laiduotojo ir valstybės⁶.

Akcentuotina, kad teisė būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą suteikiama asmenims, padariusiems baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą.⁷ Vadinasi, taikoma įvertinus nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį. Atsižvelgiant į tai, kad sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą priima teismas, vadovaudamasis savo vidiniu įsitikinimu. Problema sprendžiant dėl šio instituto taikymo kyla todėl, jog galimybę būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą turi platus subjektų ratas nediversifikuojant pagal pažeistas baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, į kurias būna nukreiptas pavojingas kaltininko kėsinimasis. Dėl to teismas tam tikrais atvejais susiduria su vertybių pusiausvyros paieškos problema. Pavyzdžiui, atitinkamai skirtingai vertinamas ribotos socialinės brandos kaltininkas, neįgijęs išsilavinimo bei nusikalstamą veiką įvykdęs valstybės tarnautojas, turintis specialiojo subjekto statusą, kuris ir be jokių papildomų auklėjimo priemonių yra įpareigotas laikytis įstatymų ir nedaryti nusikalstamų veikų. Šis skirtumas yra nulemtas ne tik kaltininko statuso skirtumo, bet ir neteisėtais veiksmais sukeltos žalos pobūdžio. Pažymint, kad vien tik teismo pasitikėjimo verto asmens sutikimas laiduoti už kaltinamąjį pats savaime nesudaro sąlygų atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės. Siekiant, jog teismas patenkintų kaltininko prašymą taikyti laidavimo institutą, turi būti pilnai įgyvendinamos keturios sąlygos, įtvirtintos BK 40 str. 2 d. Įvertinus tai, kad trys iš šių sąlygų yra vertinamojo pobūdžio, galima teigti, kad kiekvienu atveju jų tinkamo išpildymo vertinimas priklauso nuo individualių veiksmų, tokių kaip kaltinamojo asmenybės, elgesio ikeiteisinio tyrimo metu, nusikalstamos veikos įvykdymo aplinkybių. Siekiant, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės netaikant kriminalinės baudmės būtų efektyvi kaltininko elgesio korekcijos priemonė, yra svarbu detaliam įvertinti visas su nusikalstamos veikos įvykdymu susijusias aplinkybes, kurios paskatino asmenį visiškai pripažinti savo kaltę, gailėtis dėl nusikalstamos veikos įvykdymo, atlyginti padarytą žalą, priimti sprendimą daugiau nebusikalsti ir pateikti prašymą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.

Tyrimė laikomasi nuostatos, kad nedeklaratyvia, pozityvų poveikį kaltininko asmenybei turinčia auklėjamąja priemone laidavimo institutas tampa, visų pirma, tuo atveju, kai kaltininko apsisprendimas visiškai pripažinti kaltę dėl įvykdytos nusikalstamos veikos, yra nulemtas vidinės motyvacijos, o ne išorinių veiksnių, kilusių objektyviai suvokiant, jog yra surinkta pakankamai duomenų, kurių atitinkamu atveju pakaktų įrodyti nusikalstamos veikos sudėties požymių visumos egzistavimą.

Temos aktualumas. Atsižvelgiant į tai, kad taikant laidavimo institutą atsakomybė yra diversifikuojama tarp kaltininko, laiduotojo ir atsakomybės.⁸ Dėl įstatymo pagrindu suteiktos diskrecijos Teismas turi priimti sprendimą, atleisti nusikalstamą veiką įvykdžiusį

⁶ Ten pat, p.254.

⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Žin. (2000-10-25, Nr. 89-2741), 40 str. 2 d. 2 p., 40 str., 1 d.

⁸ Prapiestis, J., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. 1–98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 254.

asmenį pagal laidavimą tik įvertinęs visas bylai reikšmingas aplinkybes, sudarančias prielaidas išanalizuoti kaltininko prašymo atitikti sąlygoms, įtvirtintoms BK 40 str. 2 d. Tad, įvertinus platų į šio instituto taikymo apimtį patenkančių nusikalstamų veikų spektrą bei aplinkybę, jog informacija apie asmenis, neįvykdžiusius bandomojo laikotarpio termino nėra sistemina pagal įvykdytos nusikalstamos veikos rūšį, manytina, jog, siekiant efektyvaus kaltininko elgesio modelio pataisymo netaikant jam bausmės, yra tikslinga apibendrinti teismų praktikoje išskiriamus kriterijus, leidžiančius identifikuoti, kokiais atvejais kaltininkas, atsižvelgiant į jo elgesį ikiteisminio ir teismo proceso metu, nedeklaratyviai, bet laisva valia įgyvendina sąlygas, numatytas BK 40 str. 2 d.

Tyrimo problematika. Įvertinus tai, jog atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra taikomas, visų pirma, priklausomai nuo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnio, yra svarbu įvertinti subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių bei baudžiamuoju įstatymu saugomų konstitucinių vertybių koliziją, kylančią nusikalstamą veiką įvykdžiusiems asmenims, skirtingai suvokiant nusikalstama veika pažeistų vertybių svarbą. Praktiniu aspektu įvertinus 2015 m. – 2020 m. laikotarpio Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką, pastebėtina, kad tai atsispindi tais atvejais bylose, kai dėl nelygiaverčio teisės suvokimo lygio, asmuo, išmanydamas teisinio reguliavimo sistemos principus, siekdamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir suvokdamas, jog jo atžvilgiu jau yra surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių kaltę, bando dirbtinai išpildyti BK 40 str. 2 d. įtvirtintas sąlygas. Palyginimui, kitu atveju, asmuo, kuris neturi pakankamai teisinių žinių, ikiteisminio / teismo proceso metu, nors ir demonstruodamas savikritišką požiūrį į įvykdytą nusikalstamą veiką, savo įvykdytus neteisėtus veiksmus vertina kitaip negu jas kvalifikuoja teisės saugos institucijos. Tokiu būdu pats sau apribodamas galimybę būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Dėl šios priežasties, manytina, kad įvertinus tiek subjektyviuosius, tiek objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius, sugretinant juos su BK 40 str. 2 d. įtvirtintomis sąlygomis, yra tikslinga identifikuoti teismų praktikoje išskiriamus kriterijus, padedančius nustatyti minėtame straipsnyje įtvirtintų sąlygų taikymo ribas skirtingų nusikalstamų veikų įvykdymo atveju.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti BK 40 str. 2 d. įtvirtintų sąlygų taikymą Lietuvos Respublikos teismų praktikoje bei įvardyti jų taikymo ribas.

Tyrimo objektas – asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygų analizė Lietuvos teismų praktikoje.

Tyrimė laikomasi nuostatos, kad visiško kaltės pripažinimo ir gailėjimosi dėl įvykdytos nusikalstamos veikos sąlyga buvo įgyvendinta tinkamai tuo atveju, kai ji buvo nulemta kaltinamojo vidinės motyvacijos, prisidedančios prie jo elgesio modelio korekcijos, bet ne vien išorinės motyvacijos – galimybės būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo. Atsižvelgiant į tai, kad baudžiamosios teisės kontekste teisinė nusikaltėlio asmenybės charakteristika yra nukreipta į kaltinamojo asmenybei būdingų bruožų išskyrimą tik tiek, kiek šie požymiai yra susiję su teisei priešingos veikos įvykdymo analize tiek, kiek ji reikalinga baudžiamojo įstatymo pritaikymui.

Tyrimė taikomi metodai. Pirmoje straipsnio dalyje siekiant išsiaiškinti kaltės, kaip psichinio santykio sampratą, loginės analizės metodu apibendrinamos baudžiamosios teisės doktrinoje bei psichologijos moksle aptariamoms kaltės koncepcijoms lyginamuoju metodu jas sugretinant. Antroje dalyje, išskiriant esmines 2015 m. – 2020 m. Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje formuojamas nuostatas bei pasitelkiant jas iliustruojančius pavyzdžius,

sisteminiu metodu atskleidžiama, kokie Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje identifikuoti požymiai sudaro sąlygas BK 40 str. 2 d. 2 p. įtvirtintos sąlygos visiško kaltės pripažinimo išpildymą, suteikiantį prielaidą asmeniui būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Trečioje straipsnio dalyje naudojant aprašomąjį, analitinį-loginį bei lyginamąjį metodus analizuojamos Lietuvos Aukščiausiojo teismo bylos, kurių pagrindu galima įžvelgti likusių vertinamųjų laidavimo instituto taikymo sąlygų problematiką. Ketvirtoje dalyje pasitelkiant aprašomąjį metodą, atskleidžiama laidavimo instituto samprata ir jo taikymo ypatumai kontinentinės teisinės sistemos valstybių baudžiamosiose justicijose.

KALTĖS, KAIP PSICHINIO SANTYKIO SU NUSIKALSTAMA VEIKA, SAMPRATA BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS DOKTRINOS IR PSICHOLOGIJOS MOKSLO ASPEKTU

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos baudžiamojoje teisėje vyrauja vertinamoji kaltės samprata, kuri yra apibūdinama kaip asmens psichinis santykis su vykdoma veika ir jos pasekmėmis,⁹ kyla klausimas, kokios priežastys ikiteisminio bei teismo proceso metu gali nulemti nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens suvokimo dėl savo veikos pavojingumo ir priešingumo teisei pasikeitimą? Įvertinus Lietuvoje galiojančią teisinę reglamentavimą, darytina prielaida, kad kaltininko suvokimo dėl savo neteisėtai vykdomos veiklos pavojingumo pasikeitimui įtakos gali turėti BK 40 str. įtvirtintas teisinis įrankis, suteikiantis galimybę būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės išvengiant teistumo pasekmių. *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra teismo teisė, o ne pareiga, net ir esant visoms BK 40 straipsnio nurodytoms formalioms teisinėms sąlygoms, teismas ne privalo, o gali atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Sprendžiant šį klausimą atsižvelgiama ir į asmenį apibūdinančias aplinkybes.*¹⁰ Tad, vadovaujantis BK komentare pateiktu išaiškinimu, kuriame pažymima, jog laidavimas yra sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės forma, teismas turi įsitikinti, ar asmuo, kuris pateikė prašymą dėl laidavimo instituto taikymo, visiškai pripažino savo kaltę dėl įvykdytos nusikalstamos veikos.

Baudžiamosios teisės doktrinoje analizuojant subjektyvaus nusikalstamos veikos požymio – kaltės turinį, atsispindi nuostata, kad kaltė yra nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens suvokimas, kad tokia veika neatitinka teisės normų arba asmeniui prieinama tokio suvokimo galimybė. Taigi galima teigti, kad kaltės turinys apima asmens suvokimą, kad jis vykdo neteisėtą ir pavojingą veiką arba pagal susiklosčiusią situaciją ir jo sveikatos būklę turi ir gali tai suvokti.

Teismo psichiatrijos tarnybos atliktame tyrime nustatyta, kad ryšys tarp kaltės ir atsakomybės yra glaudžiai susijęs su asmens suvokimu, jog jis vykdo teisei priešingą veiką, ir tokio elgesio modelio pasirinkimo laisve. Akcentuotina ir tai, jog psichologijos moksle

⁹ A. Abramavičius, A. Čepas, A. Drakšienė ir kiti, *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis* (3-iasis leid., patais. ir papild. – Vilnius: Eugrimas, 2001), p. 201.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2018 m. balandžio 11 d. nutartis Nr. 2K-122-699/2018.

laikomasi pozicijos, kad asmens elgesys yra motyvuotas.¹¹ Pagal pateiktas prielaidas daroma išvada, kad kaltinimo pareiškimas kaltininkui prasmę turi tik tuo atveju, jeigu egzistuoja du elementai: asmens sąmoningas apsisprendimas veikti teisei priešingu būdu bei tokių veiksmų pavojingumo suvokimas. Taigi laisva valia priėmus sprendimą veikti teisei priešingu būdu ir suvokiant žalingą tokio pobūdžio veiksmų poveikį vis tiek egzistuoja motyvas, kurį galima prilyginti katalizatoriui cheminėse reakcijose, skatinantis asmenį nusikalsti.

Vadovaujantis analogiškais kriterijais (nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimu, laisva valia ir motyvu, skatinančiu veikti vienu ar kitu būdu) galėtų būti vertinamas ir asmens visišką kaltės pripažinimas, kaip viena iš sąlygų, siekiant būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, kadangi šio instituto taikymas praktikoje būtų įgyvendinamas ne-deklaratyviai tik tada, jei asmuo pripažintų savo kaltę laisva valia ir gailėdamasis dėl jos įvykdymo.

Tokia prielaida darytina įvertinus psichiatrijos mokslininkų, tyrinėjusių kaltės reiškinį išvalgas. Viena iš jų, „kaltė yra labiau kilusi iš sąmoningo savęs ar savo elgesio arba tapatybės, vertybių apmąstymo, gilesnės savirefleksijos, Kaltė - tai sudėtinga reakcija, kuri yra labiau mąstymo, o ne emocinių reakcijų rezultatas“¹². Nepaisant to, jog šis reiškinys asmens sąmonę aplanko post factum nusikalstamos veikos įvykdymo, sprendžiant dėl laidavimo instituto taikymo jis vis tiek vaidina svarbų vaidmenį. Tokia prielaida darytina atsižvelgiant į tai, jog kaltė medicininio aspektu yra vertinama kaip asmens mąstymo padarinys ir vyrauja nuostata, kad, nustatant kaltę, psichologijos mokslas bei baudžiamosios teisės doktrina yra du neatsiejami vienas kitą papildantys dalykai, kadangi identifikuojant, ar asmuo ištis laisva valia norėjo visiškai pripažinti savo kaltę dėl nusikalstamos veikos įvykdymo, yra tikslinga įvertinti ir jo atliktų veiksmų seką iki šio pareiškimo išreiškimo arba iki prašymo taikyti laidavimo institutą pateikimo.

Manytina, jog, nepaisant kaltės reiškinio individualumo, siekiant geriau suvokti šio reiškinio giluminę prasmę, būtų tikslinga išanalizuoti pagrindines psichiatrijos mokslininkų išskiriamas kaltės rūšis, identifikuojant jų sąsajas su kaltės samprata, kuri yra pateikiama teismų praktikoje bei baudžiamosios teisės doktrinoje.

Didžiausias indėlis kaltės fenomeno tyrinėjimuose yra vokiečių psichiatro ir filosofo Karlo Jasperso. Šis mokslininkas išskyrė keturias kaltės rūšis: kriminalinę¹³, politinę¹⁴, moralinę¹⁵ bei metafizinę¹⁶. Vadovaujantis šiomis kaltės sampratomis, galima išvelgti, kad

¹¹ K. Daškevičius, G. Navickaitė, „Nusikalstamas elgesys – psichikos norma ir patologija“, *Psichiatrija* (2019, T. 29, Nr. 1), p. 37.

¹² A. Germanavičius, *Kaltės fenomenai medicinos, psichologijos ir psichiatrijos aspektais* (2014), p. 181.

¹³ „Kai atlikti veiksmai, prieštaraujantys aiškiai apibrėžtiems įstatymams. Šiais atvejais kaltę nustato formalus teismo procesas,“ Žr. išnašą: 13, . Germanavičius, *Kaltės fenomenai medicinos, psichologijos ir psichiatrijos aspektais*, p. 178.

¹⁴ „Ji slypi valstybės veikėjų veiksmuose ir valstybės suteikiamoje pilietybėje, dėl kurios kiekvienas pilietis ir žmogus turi kęsti tos valstybės, su kuria jis tapatinasi, veiksmų padarinius“, Ten pat, p. 178.

¹⁵ „Moralinę kaltę jaučiantis žmogus asmeniškai atsako už kiekvieną veiksma, kurį yra padaręs. Nuo moralinės kaltės jo negali išgelbėti kitas asmuo. Žmogus pats sprendžia – vykdyti ar ne paliepiamą arba patarimą. Todėl jis pats asmeniškai yra atsakingas už savo veiksmus, o ne kažkas kitas, kuris jam patarė ar paliepė. Asmeninė sąžinė yra ta instancija, per kurią atsiranda kaltė“. Ten pat p. 178.

baudžiamojo proceso metu sprendžiant, ar yra išpildyta BK 40 str. 2 d. 2 p. įtvirtinta sąlyga, aptinkamos visos šios kaltės rūšys. Tokia prielaida darytina atsižvelgiant į tai, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą sąlygas nustato įstatymų leidėjas, susiejant šią įstatymo leidėjo diskreciją su politine kalte. Metafizinę kaltę patiria teismas, priimdamas sprendimą, ar, atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės neteisėtą veiką įvykdžiusį asmenį, visuomenei nebus padaroma daugiau žalos.

Pastebėtina, kad kaltinamojo veika apima tiek kriminalinę, tiek moralinę kaltę. Sprendžiant dėl laidavimo instituto taikymo, kriminalinės kaltės egzistavimas jau yra nustatytas. Įvertinus tai, kad „asmeninė sąžinė yra ta instancija, per kurią atsiranda kaltė”,¹⁷ darytina išvada, kad ji priklauso nuo kiekvieno nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens sąmoningumo ir jį formuojančių priežasčių.

Užsienio mokslininkai, diskutuodami dėl kaltės koncepcijos ir paskirties, iš esmės pasidalija į dvi grupes. T. M. Scanlonas laikosi pozicijos, kad kriminalinė kaltė neapima moralinės kaltės sampratos ir negali būti laikytina moralinės kaltės pavyzdžiu. Tokias išvagas papildė ir D. Shoemakeris¹⁸, teigdamas, kad kriminalinė kaltė turi būti atpildas už įvykdytą nusikalstamą veiką neanalizuojant asmens vidinio santykio su įvykdyta nusikalstama veika. Tačiau pagal Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje vyraujančią psichologinę kaltės sampratą konstatuoti asmens kaltę baudžiamosios teisės doktrinos aspektu taip pat reiškia vertinti ją moralės aspektu, kadangi tai yra ne tik teisės pažeidimas, bet ir moralinis pasirinkimas. Taigi, analizuojant kaltės reiškinį, iš esmės išsiskiria du požiūriai.¹⁹ Koncepcija, kad Lietuvoje vyraujanti kaltės samprata yra artimesnė tai, kurioje analizuojamos moralinės nuostatos, lemia tai, kad dėl šios priežasties kitoje straipsnio dalyje bus analizuojami požymiai, kuriais vadovaudamasis teismas priima sprendimą, jog kaltinamojo kaltė yra ne tik kriminalinio, bet ir moralinio pobūdžio. Kitaip tariant, ar kaltinamasis, pripažindamas teisei priešingų veiksmų įvykdymo aplinkybę, tai daro tik dėl siekio išvengti baudžiamosios atsakomybės taikymo ar iš tikro tokį savo elgesį laiko smerktinu, atsižvelgiant ir į tai, jog privaloma aplinkybė, įgalinanti laidavimo instituto taikymą yra ne tik visiškas kaltės pripažinimas, bet taip pat ir gailėjimasis dėl nusikalstamos veikos įvykdymo.

Kriminologijos moksle laikomasi pozicijos, kad žmogus nusikaltėliu negimsta, jis juo tampa dėl nepalankių asmenybės formavimosi sąlygų.²⁰ Tačiau tiesioginio poveikio kaltinamojo pasirinktam elgesio modeliui jos nedaro. Tokia prielaida darytina įvertinus nepalankiomis laikytinų sąlygų įtaką kaltinamojo elgesiui. Pažymėtina, kad nepalankios išorinės aplinkos sąlygos, kuriomis neretai remiamasi siekiant pateisinti teisei priešingus

¹⁶ „Tarp žmonių, kaip socialinių būtybių, esama solidarumo, kuris kiekvieną asmenį daro atsakingą už visas pasaulio neteisėtas ir skriaudas. Žmogus yra kaltas ne tik tada, kai pats asmeniškai padaro ką nors blogo, bet ir kai neužkerta kelio kitų daromam blogiui“, Ten pat p. 178.

¹⁷ A. Germanavičius, *Kaltės fenomenai medicinos, psichologijos ir psichiatrijos aspektais* (2014), p. 181.

¹⁸ D. Shoemaker, „Blame and Punishment“ in D. Justin Coates and Neal A. Tognazzini (eds.), *Blame: Its Nature and Norms* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2013), p. 100–118.

¹⁹ D. Lefkowitz, „Blame and the Criminal Law“, *Jurisprudence* 6 (September 2, 2015, No. 3), p. 451–469.

²⁰ Kriminologija. Vadovėlis. (Autorių kolektyvas, moksliniai redaktoriai A.Kiškis ir G.Babachinaitė). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, (ISBN 978-9955-19-178-0, 2010.), p.249.

veiksmus, įtakos turi tik asmenybės vidinio pasaulio, psichologijos bei vertybinės sistemos formavimuisi. Taigi žmogaus požiūris į įvairias socialines vertybes, teisės normas ir institutus, į teises ir pareigas priklauso nuo subjektyvių veiksnių. Ir negali būti pateisinamas išorinėmis aplinkybėmis. Kiekvienu konkrečiu atveju tik pats asmuo priima sprendimą padaryti nusikalstamą veiką. Toks sprendimas egzistuoja asmenybėje ir yra pagrįstas vidiniu jos įsitikinimu bei sąmone.

TEISMŲ PRAKTIKOJE IŠSKIRIAMI POŽYMIAI SPRENDŽIANT DĖL KALTINAMOJO VISIŠKO KALTĖS PRIPAŽINIMO

Įvertinus tai, kad BK 40 str. 2 d. 2 p. įtvirtinta imperatyvi sąlyga – visiškai savo kaltės pripažinimas ir gailėjimasis dėl nusikalstamos veikos įvykdymo, yra tikslinga išskirti esminius požymius, leidžiančius identifikuoti, kas yra laikytina visiškai kaltės pripažinimu vadovaujantis Lietuvos Respublikos praktika.

Visų pirma, laikomasi pozicijos, kad „kaltės nepripažinimas ikiteisminio tyrimo metu savaime neeliminuoja galimybės tai padaryti bylos nagrinėjimo teisme metu“.²¹ Ši aplinkybė yra grindžiama lotynišku principu *nemo tenetur se ipsum accusare*, įtvirtinančiu draudimą versti duoti parodymus prieš save, numatytus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 80 straipsnio 1 punkte.

Tačiau vertinant asmens, įvykdžiusio nusikalstamą veiką, kaltės pripažinimą tolesnėse proceso stadijose, teismai atsižvelgia į kaltinamojo asmeninę valią, siekdami nustatyti, ar tokie veiksmai nėra nulemti kaltinamojo suvokimo, jog yra surinkta pakankamai reikšmingų duomenų, sudarančių prielaidą įrodyti jo kaltę.²² Tai iliustruoja situacija, susiklosčiusi Lietuvos Aukščiausiojo teismo byloje²³, kurioje kaltinamieji, užimantys statutinių policijos pareigūnų pareigas apklausos kabinete, siekdami išgauti bylai išspręsti reikiamus parodymus, įtariamą atžvilgiu naudojo fizinį smurtą ir uždėję antrankius bei surakinę grandinę prie areštinių durų, pažymint aplinkybę, kad asmeninėmis reikmėmis įgytu impulsiniu elektros šoko aparatu, darė fizinį poveikį įtariamajam.

Teismas įvertino, kad šie asmenys, veikdami tokiu būdu pažeidė Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies, 16 straipsnio 1, 2 dalių, 21 straipsnio 1 dalies 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies reikalavimus, iškraipė valstybinės teisėsaugos institucijos – Lietuvos policijos – funkcijas ir veiklos principus, sumenkino policijos institucijos prestižą, diskreditavo policijos pareigūno vardą, todėl padarė didelę žalą Lietuvos Respublikos valstybei ir didelę fizinę bei moralinę žalą nukentėjusiajam.²⁴ Svarstant dėl šių asmenų visiškai kaltės pripažinimo teismui abejonių kėlė aplinkybė, kad minėti tyrėjai kartu su gynėju reišė įvairius prašymus dėl įrodymų išreikalavimo, ekspertizės skyrimo, siekiant nustatyti nukentėjusiajam padarytų sužalojimų mechanizmą (t. y. ar sužalojimai galėjo būti

²¹Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2018 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-261-489/2018.

²²Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2018 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-176-303/2018.

²³Ten pat.

²⁴Ten pat.

padaryti impulsinės srovės prietaisu), ilgą ~~laiką~~ laiką rinko nukentėjusį apibūdinančius duomenis ir pan.²⁵

Nepaisant to, jog kaltės nepripažinimas ikiteisminio tyrimo metu neeliminuoja galimybės teismui taikyti laidavimo institutą, vis tik, siekiant identifikuoti, ar prisipažinimas yra kaltininko asmeninės valios aktas, o ne išskaičiavimas, kai kaltė yra aiškiai įrodyta kitais bylos duomenimis²⁶, teismas vertina kaltininko parodymų ir jo pozicijos ikiteisminiame tyrime bei teisme nuoseklumą.

Šioje byloje teismas įvertino aplinkybę, kad kaltininkas dviejose apklausose nedavė parodymų, savo kaltės nepripažino bei prašymą teismui taikyti laidavimą pateikė tik po to, kai jį pasiekė ekspertizės aktas, kuriame konstatuota, kad pasidengę šašai ir taškiniai odos nudegimai nukentėjusiajam galėjo būti padaryti tik impulsinės srovės prietaiso elektrodų kontakto su oda vietoje. Teismas, analizuodamas, ar kaltės pripažinimas yra asmeninės valios aktas, o ne išskaičiavimas, kai kaltė yra aiškiai įrodyta kitais bylos duomenimis, siekiant įrodyti BK 40 str. 2 d. 2 p. sąlygos egzistavimą, atsižvelgė į kaltininko asmenybę charakterizuojančius faktus. (*vidaus tarnybos sistemos įstaigoje baustas 4 kartus, baustas administracine tvarka, nusikalstamos veikos padarymo metu turėjo galiojančią administracinę nuobaudą, padarytos veikos pobūdį, jos pavojingumą (prieš nukentėjusįjį smurtavo prirakinęs jį antrankiais su ilga grandine prie grotų; smurtui naudojo savo asmeninį elektros impulsinį prietaisą; savo veiksmais nežymiai sutrikdė nukentėjusiojo sveikatą; buvo nusikalstamos veikos iniciatorius), taip pat tai, kad nusikalstamą veiką padarė būdamas statutinis valstybės tarnautojas, kuriam, be kita ko, taikomi Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto reikalavimai ir kuris be jokio papildomo auklėjamojo poveikio privalo laikytis įstatymų bei nedaryti nusikalstamų veikų, padarė išvadą, jog asmens padaryta veika nėra atsitiktinė, dėl to nėra pagrindo manyti, kad jis ateityje laikysis įstatymų ir nedarys nusikalstamų veikų.*²⁷

Atliktų psichologinių tyrimų rezultatai rodo, kad laisva valia yra susijusi su asmens sąmoningu apsisprendimu ir noru prisiimti atsakomybę už savo neigiamus padarinius sukėlusius veiksmus.²⁸ Vertinant sisteminiu metodu, darytina prielaida, kad plačiąja prasme ribojimas teismui keisti kaltinime nustatytas su nusikalstama veika susijusias aplinkybes iš esmės skirtingomis tam, kad būtų užtikrinta kaltinamojo teisė į gynybą, manytina, kad ši nuostata yra reikšminga ne tik teismui, bet ir kaltinamajam. Taip užtikrinant jo teisę į gynybą jam sukuriama pareiga neneigti esminių nusikalstamos veikos aplinkybių. Taigi teismai vertina, ar toks kaltinamojo elgesio modelio pasirinkimas nėra nulemtas vien asmens motyvo išvengti baudžiamosios atsakomybės taikymo, kai pagal byloje surinktus duomenis kitos išeities jau nebėra. Kaltinamojo poziciją, kai prieš tai kategoriškai buvo teigiama vienaip, o surinkus pakankamai įrodymų – jau kitaip, galima tam tikra prasme gretinti ir su alibi tyrimo ypatumais. Tokia sąsaja darytina vadovaujantis A. Barkausko mokslinėje publikacijoje²⁹ pateiktomis išvaidomis, kuriose teigiama, kad tiriant alibi yra iškeliamos dvi versijos: klaidingas alibi ir

²⁵ Ten pat.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516-697/2015

²⁷ Ten pat.

²⁸R. R. Waller, „Free Will: Recent Work on Agency, Freedom and Responsibility“ (Department of Philosophy, John Templeton Foundation, 2019), p. 40.

²⁹ A. Barkauskas, „Alibi įrodinėjimo Baudžiamajame procese kriminalistiniai ir procesiniai aspektai“, *Jurisprudencija*, (2008, 6(108), p. 48–53.

teisingas alibi. „[K]laidinančio alibi pareiškimas vertintinas kaip aktyvioji pasipriešinimo nusikaltimo tyrimui forma, nes įtariamasis (kaltinamasis), sukurdamas ir pareiškdamas alibi, bando juo apsiginti nuo pareikšto jam įtarimo (kaltinimo) ir siekia sąmoningai suklaidinti tyrėją pranešdamas jam melagingą informaciją.“ Vertinant tokio pobūdžio veiksmus, darytina prielaida, kad asmuo, aktyviais veiksmais priešinęs nusikalstamos veikos tyrimui, naudojasi laidavimo institutu ne dėl to, kad savo poelgį laiko moraliai smerktinu, bet dėl to, jog siekia išvengti baudžiamosios atsakomybės, nes bijo galimos žalos savo reputacijai.

Pagrindinė priežastis, dėl kurios kaltinamajam yra eliminuojama galimybė išpildyti visiško kaltės pripažinimo sąlygą, yra tada, kai asmuo neigia esmines³⁰ inkriminuojamos nusikalstamos veikos aplinkybes.³¹ Šį pavyzdį iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-140/2015, kurioje kaltininkas, kuris būdamas vairuotoju, buvo nuteistas už tai, kad veikdamas bendrininkų grupėje su kitu asmeniu (logistikos specialistu) pagrobė 100 vnt. apsauginių aliuminio juostų. Vėliau perdavė šią svetimą nuosavybę nenustatytam asmeniui, kuris juostas išvežė kaltininkui priklausančiu mikroautobusu. Teismas, įvertindamas kaltininko kaltės pripažinimo aplinkybes, atsisakė tenkinti prašymą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.

Buvo atsižvelgta į tai, jog kaltės pripažinimas buvo deklaratyvus ir padarytas tik todėl, kad buvo surinkti neginčijami kaltės įrodymai (aliuminio juostų pakrovimas užfiksuotas vaizdo įrašė). Taip pat teismas vertino, jog laidavimo institutas negali būti taikomas dėl visiško kaltės pripažinimo sąlygos neišpildymo, nes kaltininkas pripažįsta tik faktines aplinkybes (nusikalstamos veikos įvykdymo faktą), tačiau teigia, kad nieko nežino apie asmenį, kuriam perdavė pagrobtas aliuminio juostas ir kuris išvažiavo jo mikroautobusu. Teismas pateikė išaiškinimą, kad laikoma, jog *asmuo visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką. Visiškas kaltės pripažinimas paprastai konstatuojamas, kai asmuo apie padarytą veiką duoda teisingus parodymus, kuriais patvirtinamas jo padarytos veikos faktas, teisingai nusakomi svarbiausi šios veikos bruožai, ypatybės ir padarymo aplinkybės, taip pat besąlygiškai pripažįsta teismo nustatytus esminius faktus.*³²

Visiško kaltės pripažinimo sąlygos išpildymo ribos atskleidžiamos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 11 d. nutartyje Nr. 2K-122-699/2018, kurioje teigiama, kad asmuo vairavo automobilį, pažeisdamas Kelių eismo taisyklių 14 punkto reikalavimus, numatančius draudimą vairuoti transporto priemonę neblaiviems asmenims - vairavo automobilį būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kai jo kraujyje buvo daugiau negu 1,5 promilės alkoholio (kraujyje rasta 1,83 promilės etilo alkoholio). Konstatavus šį faktą, asmuo sutiko su kaltinimais bei pageidavo, jog jo atžvilgiu būtų vykdomas sutrumpintas įrodymų tyrimas pagal Lietuvos Baudžiamojo proceso kodekso 273 straipsnį. Šio straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kaltininkas, kuriam būtų pritaikomas sutrumpintas įrodymų tyrimas, turi būti

³⁰„BPK normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, paskirtis yra užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą, konkrečiai – teisę žinoti kaltinimo pobūdį ir pagrindą bei turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai“ (Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, Nr. AB-31-1, (kasacinės bylos Nr. 2K-7-198/2008, 2K-7-13/2007, 2K-233/2008, 2K-660/2007, 2K-383/2004 ir kt.).

³¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2016 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120-489/2016.

³² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-140/2015.

pareiškęs, kad *esąs kaltas ir pageidauja tuojau pat duoti parodymus bei sutinka, kad kiti įrodymai nebūtų tiriami*. Pažymėtina, ~~tačiau~~ kad vien tik kaltės pripažinimas nesudaro sąlygų konstatuoti, jog pilna apimtimi yra išpildyta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga, įtvirtinta BK 40 str. 2 d. 2 p. BPK 273 straipsnyje ir BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte, įtvirtintos sąlygos nėra tapataus turinio. Baudžiamojo proceso įstatymas numato prisipažinimą kaltu, o BK – prisipažinimą kaltu ir gailėjimąsi padarius nusikalstamą veiką. *Prisipažinimo kaltu aplinkybės nustatymas, pakankamas procesiniams bylos nagrinėjimo sprendimams daryti, nebūtinai reiškia, jog tokia situacija visiškai atitinka ir baudžiamojo įstatymo taikymui keliamą sąlygą – visišką prisipažinimą kaltu ir gailėjimąsi padarius nusikalstamą veiką. Kaip teisingai pažymėjo ir apeliacinės instancijos teismas, BPK 273 straipsnio taikymas nėra siejamas su nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens kritišku savo veiksmų vertinimu bei nuoširdžiu gailėjimusi. Iš tiesų, BPK 273 straipsnyje įtvirtinta sąlyga siejama tik su prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką, o BK 40 straipsnyje įtvirtinta sąlyga kelia didesnius reikalavimus, todėl BPK 273 straipsnio taikymas atitikus visas sąlygas, nesuponuoja BK 40 straipsnyje įtvirtintos sąlygos atitikimo. BK 40 straipsnis be prisipažinimo padarius nusikalstamą veiką reikalauja nustatyti ir gailėjimąsi dėl padarytos nusikalstamos veikos³³.*

Visiško kaltės pripažinimo sąlygos atitikimas BK 40 str. 2 d. 2 p. analizuojamas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 6 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2015. Kaltininkas, būdamas vieninteliu akcininku bei faktiniu įmonės vadovu, savo, kaip technikos direktoriaus, parašu patvirtino žinomai suklastotus dokumentus, t. y. įmonės balansą bei pelno (nuostolių) ataskaitą. Ši nusikalstama veika buvo įvykdyta siekiant nuslėpti turimos nuostolius tam, kad pavyktų gauti dotaciją iš Europos Sąjungos Struktūrinių fondų ir Lietuvos valstybės biudžeto lėšų. Kaltininko prašymas taikyti laidavimo institutą buvo atmetas. Teismas tokį sprendimą priėmė atsižvelgdamas į tai, jog nebuvo visiško kaltės pripažinimo. Byloje pateikiamas išaiškinimas, kad visiško kaltės pripažinimo sąlyga neapima kokių nors *asmens priedermių pačiam duoti teisinį savo veikos vertinimą, visiškai sutikti su ikiteisminio tyrimo ar bylos procesiniuose dokumentuose pateikiama padarytos veikos kvalifikacija, teisiniu atsakomybę sunkinančių ar lengvinančių aplinkybių fiksavimu ir t. t. Visiškas kaltės pripažinimas paprastai konstatuojamas, kai asmuo apie padarytą veiką duoda teisingus parodymus, kuriais patvirtinamas jo padarytos veikos faktas, teisingai nusakomi šios veikos svarbiausi bruožai, ypatybės ir padarymo aplinkybės, taip pat besąlygiškai pripažįsta teismo nustatytus esminius faktus.*³⁴ Remiantis ~~ties~~ liudytojų parodymais, darytina išvada, kad kaltininkas žinojęs tikrą įmonės padėtį, nes reikalavo padaryti atskaitomybę, kurioje nebūtų nuostolio. Tuo tarpu kaltininkas savo kaltės dėl jam inkriminuojamų nusikalstamų veikų nepripažino: teigė, kad įmonės finansinės atskaitomybės nerengęs, pasirašęs tuos dokumentus, kurie buvo įmonės buhalterinėje programoje; jis nežinojo, ar duomenys ataskaitose teisingi, bet pasirašė, nes jie atrodė tikroviški, nieko apgauti nebandęs. Kaltininkas nurodė, kad gailisi tik dėl to, kad padarė žalą, kurią atlygino. Nors žalos atlyginimas taip pat gali rodyti gailėjimąsi dėl padaryto nusikaltimo, tačiau jis baudžiamajame įstatyme išskirtas kaip savarankiška laidavimo instituto taikymo sąlyga. Teismai, konstatavę, kad nėra pagrindo taikyti BK 40 straipsnį, nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą įvertino kaip lengvinančią atsakomybės

³³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. balandžio 11 d. nutartis Nr. 2K-122-699/2018.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 6 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2015.

aplinkybę. Taigi padarytos žalos atlyginimo faktas pats savaime nesudaro sąlygų kvalifikuoti visiško kaltės pripažinimo sąlygos.

Apibendrinant teismų praktikos kvalifikuojant BK 40 str. 2 d. 2 p. išpildymą, galima išvelgti, jog laikytina, kad visiškas kaltės pripažinimas yra sukurtas nedeklaratyviai tais atvejais, kai tai padaryta laisva kaltininko valia. Šios sąlygos išpildymą galima išvelgti tais atvejais, kai kaltės pripažinimas yra išreiškiamas nesistengiant pateisinti savo neteisėtų veiksmų bei yra konstatuojamas besąlygiškas sutikimas su teismo nustatytais aplinkybėmis.

KALTĖS IR GAILĖJIMOSI DĖL NUSIKALSTAMOS VEIKOS ĮVYKDYMO RYŠIO ANALIZĖ TEISMŲ PRAKTIKOJE SPRENDŽIANT DĖL ASMENS ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS PAGAL LAIDAVIMĄ

Gailestis ir kaltė – iš esmės dvi panašios ir neretu atveju tapatinamos sąlygos, tačiau jų reikšmė nėra vienoda. Baudžiamosioje teisės teorijoje kaltė yra apibūdinama kaip asmens psichinis santykis su įvykdyta nusikalstama veika, kuris yra vertinamas nusikalstamos veikos neteisėtumo, pavojingumo bei tokio elgesio modelio pasirinkimo galimybes aspektais. Gailestis yra asmens kritiškas įvykdytos nusikalstamos veikos vertinimas, suvokiant kaltę dėl teisei priešingais veiksmais sukeltų padarinių, ir norėjimas šiuos veiksmus ištaisyti. Galima daryti prielaidą, kad asmens, įvykdžiusio nusikalstamą veiką, kaltę ir gailestį sieja priežastinis ryšys. Tad iš esmės gailėjimosi dėl įvykdytos nusikalstamos veikos sąlyga, įtvirtintą BK 40 str. 2 d. 2 p., apima asmens kritiškas požiūris į įvykdytą nusikalstamą veiką bei siekis aktyviais veiksmais maksimaliai pašalinti dėl neteisėtų veiksmų kilusius neigiamus padarinius.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat formuojamos nuostatos, kad gailėsčio ir kaltės sąlygos, įtvirtintos BK 40 str. 2 d. 2 p., nėra tapačios.³⁵ Teismas, vertindamas kaltinamojo gailėjimąsi, atsižvelgia ne vien į apgailestavimo pareiškimus ar deklaratyvų atsiprašymą. Yra vertinami šie požymiai: savikritiškas požiūris į įvykdytą veiką ir kaltininko požiūrį į jos įvykdymą. Taip pat asmens, įvykdžiusio nusikalstamą veiką, gailestį iliustruoja ir jo dedamos pastangos, siekiant pašalinti arba sumažinti kilusią žalą,³⁶ jeigu tai yra objektyviai įmanoma.³⁷ Pažymint, kad padarytos žalos atlyginimas pats savaime nesudaro sąlygų konstatuoti, kad asmuo gailisi dėl nusikalstamos veikos įvykdymo.

Kritiško nusikalstamos veikos vertinimo koncepcija atspindi sugretinus dvi Lietuvos Aukščiausiojo teismo bylas. Pirmoji jau prieš tai aptarta, kurioje vienintelis įmonės akcininkas, žinodomas, jog deda parašą ant suklastotų įmonės balanso dokumentų, nors kaltinamasis savarankiškai atlygino padarytą žalą, tačiau tiek ikiteisminio, tiek teismo tyrimo metu kategoriškai tvirtino, jog jis pats nerengė įmonės finansinę padėtį atspindinčių dokumentų, todėl, nors ir gailisi dėl padarytos žalos, tačiau jis negalėjo žinoti, kad finansinės atskaitomybės

³⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2018 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-176-303/2018.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Ten pat.

ataskaita yra suklastota.³⁸ Antroji³⁹ susiklostė, kai kaltininkas vykusių sporto ir rekreacijos centro krepšinio treniruočių metu supykęs ant mažamečio dėl paimto jo sūnaus kamuolio, dėl kurio šie abu apsisparė, priėjęs prie nukentėjusiojo tyčia ranka suspausdamas jam už sprando, vieną kartą suduodamas per kairę ausį, taip sukėlė fizinį skausmą.

Nepaisant to, jog duodamas parodymus ikiteisminio tyrimo metu ir pirmosios instancijos teismo posėdyje kaltininkas nepripažino mažamečio sužalojimo aplinkybių teigdamas, kad „už peties lačiau ir keldamas ranką netyčia užkliuvau už ausies“, „man iš inercijos keliant ranką ir užkliuvo jo ausis“, „negaliu pasakyti to judesio tikslo“, „prisiminiau per šį posėdį, kad kliudžiau ausį“. Nepaisant to, jog kaltininkas nepripažino nusikalstamos veikos aplinkybių, teismas jį atleido nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, traktuodamas, jog nusikalstamos veikos aplinkybių interpretavimas kitaip negu tai nustatė teismas gali būti paaiškinama skirtingu subjektyviu savo veiksmų suvokimu. Teismas šią aplinkybę nustatė įvertinęs tai, jog kaltininkas, netgi svarstant dėl jo kaltės, viešai atsiprašė nukentėjusiojo, informavo, jog bandė susisiekti ir susitaikyti su nukentėjusiuoju bei pažymėjo, kad tėviškas rūpestis dėl sūnaus galėjo sukelti neadekvačius veiksmus mažamečio nukentėjusiojo atžvilgiu.

Taigi, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika, išskiriama, jog *gailėjimąsi gali išreikšti asmens savikritiškas požiūris į buvusį elgesį, krintimasis dėl padarytos veikos, jos neigiamas vertinimas, taip pat poelgiai, kuriais kaltininkas stengiasi pašalinti ar sušvelninti savo veikos žalingus padarinius, pagelbėti nukentėjusiesiems, dėti pastangas atlyginti žalą, jeigu tokia yra padaryta, padeda justicijos institucijoms aiškintis ikiteisminiam tyrimui ar bylai svarbias aplinkybes ir pan.*⁴⁰ Šie požymiai yra vertinami sistemaiškai atsižvelgiant į kaltinamojo duodamus parodymus bei jo pozicijos nuoseklumą ikiteisminio bei teismo procesų metu.

Svarbu pabrėžti, kad BK nėra *expressis verbis* nustatyta būdų, kaip kaltinamasis turi išreikšti gailėjimąsi dėl neteisėtais veiksmais įvykdytos nusikalstamos veikos. Tai yra vertinamasis kriterijus, dėl kurio priimti sprendimą yra teismo diskrecija. Iš formuojamos teismų praktikos taip pat išveltina, kad teismas, įgyvendindamas savo diskreciją, vertina visas su byla susijusias aplinkybes, pavyzdžiui, nusikaltimo darymo laiką, tęstinumą, nusikaltimo padarymo įrankių pavojingumą. „Intensyviai kartojamais veiksmais, naudojant tam tikrus pavojingus įrankius ar priemones ir pan., pagal savo teisinę reikšmę atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės neturėtų būti prilyginamas vienkartiniam nusikalstamam poelgiui, neturinčiam ypatingo užmojo, didelio žūlumo bruožų, tačiau kvalifikuotam pritaikius tą patį baudžiamąjį įstatymą.“⁴¹ Ši nuostata atsispindi byloje⁴², kurioje kaltininkas nuteistas dėl to, jog važiuodamas automobiliu atbuline eiga galimai kliudė namo kieme stovintį kitą automobilį. Kaltininkui ir kliudyto automobilio savininkui namo kieme išėjus išsiaiškinti aplinkybių, kaltininkas tyčia dėl mažareikšmės dingsties išsitraukė iš po drabužių teleskopinę lazda ir ja sudavė nukentėjusiajam taikydamas į galvą ne mažiau kaip septynis smūgius. Po 5 minučių kaltininkas sugrįžo į įvykio vietą su nenustatytais trimis asmenimis, kurių vienas sudavė nukentėjusiajam kumščiu vieną smūgį į veidą, padarydamas poodinę kraujosruvą bei buteliu

³⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2015.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-516-697/2015.

⁴⁰ Kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr.2K-P-82/2010, 2K-685/2012).

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2010 m. kovo 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-82/2010.

⁴² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. kovo 9 d. nutartis byloje Nr. Nr. 2K-84/2010.

sudavė vieną smūgį per galvą, padarydamas kaktos muštinę žaizdą ir galvos sumušimą. Gailėjimosi kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą sąlygos koncepcija atskleidžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 1 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31/2010, kurioje kaltininkas nuteistas teismui atmetus jo prašymą taikyti laidavimo institutą kvalifikuojant, jog jo pripažinimas buvo nenuoširdus už tai, kad, būdamas valstybės tarnautojas – Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VSAT prie LR VRM) rinktinės Techninio skyriaus viršininko pavaduotojas, siekdamas asmeninės naudos, t. y. nesamdyti darbininkų ūkio, statybos ir remonto darbams atlikti ir tokiu būdu išvengti mokėjimo už atliktus darbus bei suteiktas paslaugas, tyčia, piktnaudžiaudamas tarnyba, pasinaudojo savo pareigų viršenybe jam pavaldžių rinktinės pareigūnų atžvilgiu ir, viršijęs jam suteiktus įgaliojimus, neteisėtai nurodė Ūkio grupės darbuotojams darbo metu ir po darbo atlikti įvairius ūkinio pobūdžio darbus jo motinai priklausančioje sodyboje.

Pirmosios instancijos apeliacinės instancijos proceso metu kaltininkas nepripažino savo kaltės ir neprasė taikyti laidavimo instituto. Sistemiškai ginčijo savo kaltės turinį ir tik surinkus pakankamai duomenų, pagrindžiančių jo kaltę, pateikė teismui prašymą taikyti laidavimo institutą. Byloje akcentuojama, kad baudžiamasis įstatymas visiško kaltės pripažinimo bei nuoširdaus gailėjimosi nesieja ir su tuo, ar asmuo savo veiką vertina kaip nusikalstamą ar nenusikalstamą, t. y. nereikalauja savo padarytos veikos teisinio įvertinimo, svarbu, kad kaltininkas pripažintų esmines bylos aplinkybes.

Taip pat akcentuojant, kad gailėjimasis dėl padarytos nusikalstamos veikos pripažįstamas nuoširdžiu ir laikomas aplinkybe, lengvinančia baudžiamąją atsakomybę, kai kaltininkas laisva valia pripažįsta esmines bylos aplinkybes ikiteisminio tyrimo metu ar teismo nagrinėjimo metu, kritiškai vertina savo elgesį ir stengiasi sušvelninti tokios veikos padarinius; svarbu, kad kaltininko gailėjimasis įvyko iki nuosprendžio priėmimo (kasacinė nutartis 2K-31/2010).⁴³

Įvertinus šioje byloje minimo kaltininko statusą, pastebėtina, kad teismas taip pat susiduria su problema sprendžiant, ar laidavimo instituto tikslinė paskirtis yra įgyvendinama tiriant nusikalstamas veikas, kuriomis pažeidžiama valstybės tarnybos tvarka ir viešasis interesas, kitaip tariant, korupcinio pobūdžio nusikalstamosiose veikose.

Tad teismui priimant sprendimą kyla vertybių pusiausvyros klausimas. Ar valstybės tarnautojui, kurio funkcija iš esmės yra padėti įgyvendinti valstybės valdymo funkcijas ir kuris yra išipareigojęs savo veikloje vadovautis atsakomybės, nesavanaudiškumo, sąžiningumo ir nešališkumo, padorumo bei kitais principais, įtvirtintais Valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnyje, įvykdžius nusikalstamas veikas, kuriomis pažeidžiama valstybės tarnybos tvarka ir viešasis interesas, yra reikalinga teismo pasitikėjimo verto asmens globa, skatinanti pozityvią kaltininko elgesio korekciją.

Sprendžiant tokios rūšies bylas teismui kyla dilema, „ar išties kaltininkas yra tokia nesavarankiška, nebrandi asmenybė, kurios gyvenimiškų vertybių sistema, sugebėjimas kontroliuoti savo veiksmus, susilaikyti nuo nusikalstamų veikų darymo dar nesusiformavę“.⁴⁴

⁴³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31/2010.

⁴⁴ Kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-319/2008; 2K-239/2008; 2K-P-82/2010; 2K-71/2011; 2K-312/2011; 2K-140/2015; 2K-137/2015; 2K-86/2015.

Ši problema atskleidžiama byloje⁴⁵, kurioje advokatas pasiūlė ir davė kyši teisėjui, nagrinėjančiam administracinių nusižengimų bylą. Ši nusikalstama veika buvo įvykdyta siekiant palankaus teisėjo sprendimo, kurio pagrindu nebūtų įvykdyta administracinė atsakomybėn traukiamo asmens automobilio konfiskacija.

Kaltininkas, įvertinus aplinkybes, jog viso baudžiamojo proceso metu visiškai pripažino savo kaltę ir nuoširdžiai gailėjosi dėl savo nusikalstamo elgesio (tai pirmosios instancijos teismas pripažino jo atsakomybę lengvinančia aplinkybe), anksčiau nebuvo teisiamas, galiojančių administracinių nuobaudų neturi, dirba, iš esmės apibūdinamas tik teigiamai, buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.

Tačiau pažymint, jog įvertinus nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, laidavimo principo įgyvendinimas atitiktų teisingumo principą tik tuo atveju, jei specialiajam subjektui kartu būtų pritaikoma baudžiamojo poveikio priemonė - draudimas užsiimti profesine veikla.

Taip pat akcentuotina, jog asmens, atleidžiamo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, prašymas netaikyti baudžiamojo poveikio priemonės – draudimo tam tikrą laikotarpį užsiimti profesine veikla, sudaro sąlygas daryti prielaidą, jog asmuo nėra kritiškas savo įvykdytų veiksmų atžvilgiu. Akcentuojant, kad tai keltų abejonių, ar asmens pareiškimas, jog gailisi dėl įvykdytos nusikalstamos veikos, yra pateiktas neformaliai, atsižvelgiant į tai, kad kaltė, kaip reiškinys, yra kilusi iš sąmoningo savo elgesio vertinimo.⁴⁶

Panaši situacija susiklosto ir byloje⁴⁷, kurioje asmuo kaltinamas tuo, kad būdamas valstybės tarnautojas, eidamas Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VSAT) pareigas, neturėdamas raštiško sutikimo, suderinto su Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos (toliau – NŽT) teritoriniu skyriumi, vykdyti miško kirtimą valstybiniame miško plote, į pagalbą pasitelkęs VSAT pagalbinį darbininką, neteisėtai, savanauðiškais, priešingais tarnybai tikslais benzininiu pjūklui išpjovė 32 vnt. sausų uosiu, 11 vnt. žalių uosiu, 1 vnt. sausų juodalksnių, iš viso 20,04 kietmetrio medienos, ir sukrovęs į tarnybinį automobilį šią medieną išveždamas pagrobė. Siekdamas nuslėpti savo nusikalstamus veiksmus, kaltininkas kreipėsi į NŽT teritorinį skyrių, pateikdamas savo vardu surašytą prašymą leisti sutvarkyti ir išvalyti patrulių taką kadastro vietovės pasienio juostoje ir ribose. Jam buvo išduota NŽT teritorinio skyriaus pažyma, suteikianti teisę sutvarkyti bei išvalyti patrulių taką. Kaltininkas tą pačią dieną ją pateikė VĮ urėdijos girininko pavaduotojui ir pasinaudodamas tarnybine padėtimi įkalbėjo jį minėto miško kvartale, pažeidžiant Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymu Nr. 219 „Dėl privatizuojamų miškų kirtimo tvarkos patvirtinimo“ 7 punkte nurodytos stadijos tvarką, paženklininti nukirstų medžių kelmus žymekliu. Girininkas sutiko ir paženklino nukirstus 32 vnt. sausų uosiu, 11 vnt. žalių uosiu, vieno sauso juodalksnio kelmus žymekliu. Kaltininkas, pažeisdamas valstybės deklaruojamus įstatymų viršenybės, teisėtumo, teisingumo, skaidrumo ir lojalumo principus, sumenkino VSAT autoritetą, pažemino pareigūno vardą, prisidėjo prie aplinkinių nuomonės, kad toleruojamas VSAT pareigūnų nebaudžiamumas formavimo, diskreditavo pareigūno vardą, sulaužė priesaiką, padarė 118,19 Eur turtinę žalą VĮ miškų

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2015

⁴⁶ A. Germanavičius, *Kaltės fenomenai medicinos, psichologijos ir psichiatrijos aspektais* (2014), p. 181.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2019 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788/2019.

urėdijai, 258,75 Eur žalą augalijai ir didelę žalą valstybei. Teismas atsisakė tenkinti kaltininko laidavimo prašymą, nes *nors pirmosios instancijos teisme kaltininkas savo kaltę pripažino, tačiau nebuvo visiškai nuoširdus, bandė save pateisinti ir sušvelninti savo teisinę padėtį (teigė, kad pagrindinis tikslas buvo sutvarkyti tą pasienio dalį, palengvinti patruliams praėjimą, neturėjo jokių savanaudiškų tikslų, mediena neprekiavo, sau jos visiškai neėmė). Kaltininkas teigė, kad nežinojo, ką daro, nors jo padarytos nusikalstamos veikos yra tyčinės.*⁴⁸ Teismas nustatė, jog dirbtinės sąlygos, įtvirtintos BK 40 str. 2 d. 2 p., sukūrimu laikytini tie atvejai, kai asmuo, nors ir pripažįsta savo kaltę, tačiau pasitelkdamas įvairias aplinkybes bando sušvelninti savo padėtį. Pavyzdžiui, teigiant, jog *pagrindinis nusikalstamos veikos įvykdymo tikslas buvo sutvarkyti tą pasienio dalį, palengvinti patruliams praėjimą, neturėjo jokių savanaudiškų tikslų, mediena neprekiavo, sau jos visiškai neėmė*⁴⁹. Teismo proceso metu prokuroras, siekdamas sustiprinti savo poziciją, tokį neteisėtų veiksmų pateisinimą palygino su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 11 d. nutartyje Nr. 2K-122-699/2018 susiklosčiusia situacija, kurioje asmuo vairavo automobilį apsvaigęs nuo alkoholio, pažeisdamas Kelių eismo taisyklių 14 punkto reikalavimus, numatančius draudimą vairuoti transporto priemonę neblaiviams asmenims. Šis asmuo vairavo automobilį būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kai jo kraujyje buvo daugiau negu 1,5 promilės alkoholio (kraujyje rasta 1,83 promilės etilo alkoholio). Duodamas parodymus kaltininkas siekė sumenkinti savo veiksmus tvirtindamas, kad *įvykio dieną alkoholio nevartojo, jautėsi blaivus, siekė įtikinti teismą, kad girtumą galėjo nulemti jo liga (diabetas), savo sprendimą vairuoti išgėrus teisingu reikalingumu nuvykti į parduotuvę nusipirkti maisto produktų, nors parduotuvė buvo už poros šimto metrų nuo namų, kartu teigė, kad įvykio dieną jam labai skaudėjo nugarą.*

Taigi, galima daryti išvadą, kad atsisakymas duoti parodymus prieš save, neeliminuoja galimybės būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, kadangi tai yra viena iš teisės į teisingą teismą garantijų, numatytų Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 80 straipsnio 1 punkte. Tačiau visišku kaltės pripažinimu ir gailėjimosi dėl nusikalstamos veikos sąlygos išpildymu nėra laikytini tie atvejai, kai asmuo, dėl kritiško savo veiksmų vertinimo trūkumo, nors ir pripažindamas kaltę, tačiau interpretuodamas teismo nustatytas aplinkybes, pateisindamas savo neteisėtus veiksmus, stengiasi sušvelninti savo teisinę padėtį.

Sprendžiant dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo valstybės tarnautojams arba jiems prilygintiems asmenims, pastebėtina, jog A. Germanavičius išskiria kaltės deficito fenomeną. Mokslininkas akcentuoja, kad toks reiškinys yra būdingas 6,2 proc. visų gyventojų. „Paprastai tai žmonės, kuriems svarbiausia gyvenime yra karjera ir mokėjimas pasinaudoti kitais žmonėmis <...> daugeliui jų yra būdingas nesugebėjimas jausti kaltę ir mokytis iš patyrimo, ypač iš bausmės, taip pat pasireiškia polinkis kaltinti aplinkinius arba įtikinamai racionaliai paaiškinti savo elgesį, sukėlusį konfliktą su kitais.“⁵⁰ Vadinasi, identifikavus specialiojo subjekto – valstybės tarnautojo, kritinio savo veiksmų vertinimo trūkumą, leidžiantį daryti prielaidą, kad asmuo sąmoningai įvykdytą nusikalstamą veiką laiko smerktina, galima teigti, jog kaltės pripažinimas ir gailėjimosi pareiškimas buvo pateiktas tik siekiant formaliai atitikti BK 40 str. 2 d. 2 p. numatytus reikalavimus. Be to, ne ką mažiau

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Ten pat, p. 180–181.

svarbu yra įvertinti ir specialiojo subjekto statusą turinčių asmenų padarytos žalos pobūdį bei laiduotojo galimybės daryti teigiamą įtaką kaltininkui akivaizdumą.

Problemiškas šios nuostatos taikymas atsiskleidžia byloje, kai prokuroras, organizuodamas, kontroliuodamas ir vadovaudamas 81 ikiteisminiam tyrimui, juose laiku nepriėmė reikalingų procesinių sprendimų, neatliko kitų pagal kompetencijos nuostatas privalomų atlikti procesinių veiksmų ir taip savo neveikimu vilkino ikiteisminius tyrimus. Tačiau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą jo sutuoktinei, užimančiai dantų techninės pareigas, pateikiant prašymą laiduoti už kaltininką. Analogiška situacija susiklostė ir byloje, kurioje advokatas, kaltintas teisėjo papirkimu, buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės laiduojant jo sutuoktinei, neturinčiai teisinio išsilavinimo bei prašyme nepateikus aiškių būsimos teigiamos įtakos kaltininkui kriterijų. Teismų praktikoje šios kategorijos bylose pažymima, kad kartu su turtine žala paprastai padaroma ir neturtinio pobūdžio žala – tai pareigūno vardo, institucijos prestižo diskreditavimas, organizacinės veiklos sutrikdymas ir pan. Daug sunkiau nustatyti žalą ir įvertinti jos dydį tais atvejais, kai tarnybos pareigų neatlikimu padaroma ne turtinė ar fizinė, o moralinė, politinė, organizacinė žala. Tokia žala turi būti kiekvienu atveju ad hoc įvertinama konkrečioje byloje.

Akivaizdesnė laiduotojo būsima teigiama įtaka kaltininkui atskleidžiama byloje⁵¹, kurioje kaltininkas, dirbdamas antstoliu, pažeisdamas antstolių veiklą reglamentuojančių įstatymų reikalavimus, piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir viršijo įgaliojimus, siekdamas asmeninės turtinės naudos, dėl to didelės žalos patyrė valstybė.

Nusikalstama veika buvo įvykdyta dėl to, jog kaltininkas jam patikėtas saugoti lėšas, kurios buvo gautos vykdomųjų dokumentų dėl piniginių sumų išieškojimo pagrindu, tokiu būdu piktnaudžiaudamas tarnybine padėtimi, siekdamas asmeninės naudos naudojo šias lėšas terminuotiems indėliams. Iš viso gavo 235 377,21 Lt palūkanų ir taip šia tęstine veika iškreipė antstoliams suteiktas funkcijas bei bendruosius veiklos principus, diskreditavo antstolio vardą, sumenkino institucijos, vykdančios teismo sprendimus ir kitus vykdomuosius dokumentus, autoritetą, prestižą bei pasitikėjimą ja. Prašymas kaltininkui taikyti laidavimą buvo pateiktas Lietuvos antstolių rūmų prezidiumo pirmininkės, nepaisant to, jog laiduotojos prašyme pateikti argumentai nebuvo aiškūs. Tačiau teismas atsižvelgė, kad institucijos, kurios vardui buvo padaryta žala, atsakomybės už kaltininką (dalinis) prisiėmimas yra akivaizdesnis būsimos teigiamos įtakos, kaltininko elgesio korekcijai įrodymas, negu sutuoktinio, neturinčio atitinkamo išsilavinimo, įtaka.

Analizuoti laidavimo instituto taikymą yra tikslinga atsižvelgiant į tai, kad neįgyvendinus laidavimo instituto tikslinės paskirties yra padaroma žala visai sistemai, kadangi per vieną sistemos elementą reiškiasi ir pačios sistemos, kaip visumos, harmonija.⁵² Šiuo atveju turima mintyje ekonominio pobūdžio žala, kenkianti visai sistemai ir sukurianti nebaudžiamumo įvaizdį. Remiantis Specialiųjų tyrimų tarnybos pateikiama informacija,⁵³ šios žalos dydis gali siekti 11,4 % BVP arba iki 4,44 mlrd. eurų. Iš viso Europos Sąjungos regiono korupcijos

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-82/2010.

⁵² E. Laukytė, Ar savivaldybėms perduotų funkcijų sistemos reguliavimu yra užtikrinamas tinkamas jų vykdymas (VDU, 2020), p. 26.

⁵³ Specialiųjų tyrimų tarnybos oficialiame puslapyje paskelbta metodinė medžiaga https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/brosiura_viesajam_sektoriui.pdf, [aplankyta 2021 06 09]. p.4.

rizikos nuostoliai ekonomikai, politikai ir socialinei sričiai kasmet gali siekti iki 990 mlrd. eurų. Taigi dėl tokių statistinių rodiklių abejonių kelia atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, pabrėžiant faktą, kad be užstato, asmenų, prisidedančių prie teisėkūros proceso,⁵⁴ iš esmės egzistuoja dvi pagrindinės rizikos: yra sugadintas valstybės institucijų prestižas bei socialinė atskirtis⁵⁵.

Valstybės tarnautojų, kaltinamų įvykdžius nusikalstamą veiką ir viso kaltinimo metu sistemingai nepripažinusių kaltės bei siekusių išvengti neigiamų padarinių, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, teigiant, jog buvo visa apimtimi įgyvendinta BK 40 str. 2 d. 2 p. įtvirtinta visiško kaltės pripažinimo ir gailėjimosi sąlyga, prieštarautų konstituciniam atsakingo valdymo principui. Šio principo esmė atskleista Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje: „Atsakingo valdymo principas suponuoja tai, kad visos valstybės institucijos ir pareigūnai turi vykdyti savo funkcijas vadovaudamiesi Konstitucija, teise, veikdami Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, tinkamai įgyvendinti jiems Konstitucijos ir įstatymų suteiktus įgaliojimus (Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada).“⁵⁶

Asmuo, einantis pareigas valstybės tarnyboje, kurios tikslinė paskirtis yra valstybės valdymo funkcijų įgyvendinimas, nesilaiko savo pareigos tarnauti išimtinai visuomenės interesams. Antras pastebėtinas probleminis aspektas būtų tai, kad kaltė yra vientisas procesas. Todėl tikėtina, kad asmuo, kuris neformaliai gailisi ir savo poelgius traktuoja kaip smerktinus baudžiamąjį proceso metu, nebus linkęs neigti savo kaltės. Taigi, galima daryti išvadą, kad atsisakymas duoti parodymus prieš save, neeliminuoja galimybės būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, kadangi tai yra viena iš teisės į teisingą teismą garantijų, numatytų Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje, Lietuvos Respublikos baudžiamąjį proceso kodekso (toliau – ir BPK) 80 straipsnio 1 punkte. Tačiau visišku kaltės pripažinimu ir gailėjimusi dėl nusikalstamos veikos sąlygos išpildymu nėra laikytini tie atvejai, kai asmuo, dėl kritiško savo veiksmų vertinimo trūkumo, nors ir pripažindamas kaltę, tačiau interpretuodamas teismo nustatytas aplinkybes, pateisindamas savo neteisėtus veiksmus, stengiasi sušvelninti savo teisinę padėtį.

BENDROSIOS TEISINĖS SISTEMOS IR LIETUVOJE ĮTVIRTINTO LAIDAVIMO INSTITUTO TAIKymo SĄLYGŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Lyginant Lietuvos BK nuostatas aptinkama ir bendrosios arba anglo amerikiečių teisės sistemos valstybėse. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV). Pastebėtina, kad kai kuriose JAV valstijose egzistuoja absoliuti teisė į užstatą, kurios esmė yra ta, kad už

⁵⁴ Lietuvos Respublikos prokuratūros oficialiame puslapyje paskelbtas straipsnis „Prokuratūra skundžia buvusios Seimo nario patarėjos atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą“, <https://www.prokuraturos.lt/lt/prokuratura-skundzia-buvusios-seimo-nario-patarejos-atleidimano-baudziamosios-atsakomybes-pagal-laidavima/7382>, [aplankyta 2021 06 09].

⁵⁵ Dėl korupcijos neefektyviai naudojamos valstybės lėšos, pasisavinamas turtas ar iššvaistomos lėšos, todėl nevyksta reikiamos reformos, auga skurstančiųjų ir bedarbių skaičius, gilėja socialinė atskirtis. Žr išnašą Nr. 49, p. 4.

⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada, byloje Nr. 15/2012-16/2012.

įvykdytas nekomercinio pobūdžio nusikalstamas veikas asmuo, sumokėjęs atitinkamą valstybės nurodytą užstato dydį, gali būti paleidžiamas į laisvę ikiteisminio tyrimo metu.

JAV Konektikuto valstijoje yra Užstato komisija, kuri apskaičiuoja užstato dydį bei rekomenduoja teismui, už kokio dydžio užstatą asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Užstato dydis, dažnu atveju, būna tiesiogiai proporcingas įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsniui. Teismas nėra įpareigotas vadovautis Užstato komisijos nurodytu užstato dydžiu ir turi diskreciją savo nuožiūra tiek sumažinti, tiek padidinti užstato dydį.

Tačiau pastebėtina, kad užstato dydis apskaičiuojamas remiantis vadinamaisiais „svertiniais išleidimo kriterijais“, t. y. nusikalstamą veiką įvykdžiusį asmenį charakterizuojančiomis savybėmis. Taigi yra vertinami nusikaltimo pobūdis ir jo padarymo aplinkybės, ankstesnio teistumo faktas, ryšiai su šeima, darbo stažas, finansiniai ištekliai, psichinė būklė, santykiai su vietos bendruomene.⁵⁷

JAV laiduoti už kaltinamąjį gali asmuo, artimais ryšiais susijęs su kaltinamuoju, pavyzdžiui, draugas, darbdavys ar giminaitis. Tai taip pat gali būti ne pelno organizacija. Laiduotojas taip pat gali būti komercinis pelno siekiantis subjektas, verslas, teikiantis laidavimą už tam tikrą mokesť.⁵⁸ Todėl susiklosto kontraversiška situacija, kai asmuo, turintis ribotus finansinius išteklius, negali pasinaudoti šiuo institutu ir lieka suimtas.

Vadinasi, tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės sistemos valstybėse teismas, priimdamas sprendimą dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, vertina asmenį charakterizuojančias savybes, aplinkybes, turėjusias įtakos kaltinamojo kaltės turiniui, bei kaltinamojo kaltės pripažinimą išreikšti determinuojančias priežastis bei motyvus.

Tačiau tais atvejais, kai kaltinamasis pripažįsta dalį esminių įvykdytos nusikalstamos veikos aplinkybių, nepripažindamas kitų nusikalstamos veikos sudėties įrodymui svarbių aplinkybių, neretai teismai pripažįsta visapusiško kaltės dėl įvykdytos nusikalstamos veikos pripažinimo egzistavimą.⁵⁹ Teismai, spręsdami dėl visapusiško kaltės pripažinimo sąlygos taikymo, įsigilina į bendrą asmens, įvykdžiusio nusikalstamą veiką, kaltės pripažinimą. Teismas vertina aplinkybę, ar kaltinamasis apskritai pripažino, kad įvykdė teisei priešingą veiką, atsižvelgia, kad kiekvienas asmuo turi gyvenimiškos patirties, artimos aplinkos bei kitų veiksmų suformuotą pasaulėžiūrą ir dėl šios priežasties gali interpretuoti savo įvykdytus veiksmus kiek kitaip, negu jie yra kvalifikuojami teismo proceso metu. Vadinasi, bendrosios teisės sistemos valstybėse pakanka konstatuoti kriminalinės kaltės buvimą, t. y. nėra apsiribojama asmens psichinio santykio su nusikalstama veika nustatymu.

Tad iš esmės neesminių nusikalstamos veikos aplinkybių neigimas neatima iš kaltinamojo galimybės būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, laikant, jog kaltinamasis nėra visiškai pripažinęs savo kaltės, jei toks kaltinamojo suvokimas yra nulemtas jo subjektyvių pasaulėžiūros priežasčių, bet ne sąmoningo išskaičiavimo, kurio

⁵⁷ M. A. Mughal, *Arraignments in Criminal Courts and Process of Issuing Bail to the Accused A Comparative Study Between US and Pakistani Law*, p. 5.

⁵⁸ J. Gross, *Devil Take the Hindmost: Reform Considerations for States with a Constitutional Right to Bail* (52 Akron L. Rev. 1043 (2018)), p. 35.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nutartis 2015 m. lapkričio 24 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516-697/2015.

pagrindu siekiama išvengti baudžiamosios atsakomybės taikymo. Tačiau visiškai kaltės pripažinimas neįpareigoja kaltinamojo pateikti tikslaus įvykdytos veikos vertinimo.⁶⁰

Įvertinus valstybių, kuriose yra susiformavusi kontinentinės teisės sistema, pažymima, jog laidavimo instituto taikymo sąlygos bei reikalavimai laiduotojui yra liberalesni. Šį teiginį iliustruoja žemiau pateikta lentelė „Laidavimo instituto samprata Vakarų pasaulio valstybėse“.

Pastebėtina, jog kontinentinės teisinės sistemos valstybėse laidavimo institutas nėra suprantamas vien tik kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Šios teisinės sistemos valstybėse laidavimo institutas būna pritaikomas ir vietoje kardomųjų priemonių. Tuo aspektu, jog asmuo, kuris sudaro laidavimo susitarimą su teismu, įsipareigoja vykdyti susitarime numatytus įsipareigojimus, pavyzdžiui, tam tikru periodu atvykti į teismą ar policijos komisariatą. Skiriasi ir reikalavimai subjektui, kuris gali laiduoti už kaltininką. Kai kuriose valstybėse ši teisė suteikiama tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims įvertinus jų turtinę padėtį. Kai Lietuvoje už nusikalstamą veiką įvykdžiusį asmenį gali laiduoti teismo pasitikėjimą turintis asmuo (fizinis).

Taip pat, dažnu atveju, kontinentinės teisės sistemos valstybėse vertinant, ar laiduotojas yra tinkamas, atsižvelgiama ne į moralines, vertybines savybes, bet į būsimo laiduotojo turtinę padėtį. Pagal Lietuvos BK teismas, svarstydamas, ar patenkinti asmens, patekusio laidavimo prašymą, reikalavimą, didesnę dėmesį skiria ne būsimo laiduotojo materialinei padėčiai, bet jo įtakos kaltininko elgesio korekcijai svarumui.

Tad iš esmės bendrosios teisinės sistemos valstybių pranašumas lyginant su Lietuvos BK įtvirtinta laidavimo instituto koncepcija yra platesnė jo taikymo galimybė, sudaranti sąlygas labiau užtikrinti nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimą, kadangi laidavimo institutas, kuris bendrosios teisės sistemos valstybėse yra įgyvendinamas užstato pagrindu tam tikrais atvejais būna pritaikomas, kaip alternatyva kardomajai priemonei. Tačiau iš kitos pusės, esminiu kriterijumi laikant laiduotojo materialinę padėtį asmenims, nesantiems tiek materialiai pajėgiais, tokio pobūdžio diversifikacija tik padidintų socialinės atskirties lygį.

Lietuvos BK, kuriame įvardinamos keturios sąlygos, kurias turi išpildyti kaltininkas, yra detaliau išsiginama į individualios bylos analizę. Dėl šių priešasčių teisminis procesas trunka ilgiau, tačiau būna išsiginama ne tik į nusikalstamos veikos padarymo faktą (kriminalinę kaltę), bet ir į šios nusikalstamos veikos padarymo motyvus, kurie yra reikšmingi parenkant auklėjamo poveikio priemones. Taip pat akcentuotinas faktas, jog pagal Lietuvos BK teismas nėra įpareigotas atleisdamas nusikalstamą veiką įvykdžiusį asmenį sumokėti užstatą, kadangi atleidimas galimas ir be jo.

Taigi, apibendrinant, galima padaryti išvadą, jog bendrosios teisinės sistemos valstybėse laidavimo institutas efektyviau įgyvendina nekaltumo prezumpcijos principą, tačiau neskiria tiek daug dėmesio asmens, įvykdžiusio nusikalstamą veiką psichinio santykio su nusikalstama veika analizei, kuris, tam tikrais atvejais, suteikia solidžią įtaką kaltininko elgesio korekcijos procesui.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2017 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-976/2017.

Laidavimo instituto samprata Vakarų pasaulio valstybėse

Valstybė	Laidavimo instituto taikymo sąlygos	Reikalavimai laiduotojui
1. Australija ⁶¹	<p>Egzistuoja atskiras teisės aktas, reglamentuojantis laidavimo instituto taikymo tvarką.⁶² Laikomasi nuostatos, jog atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės suteikiamas už daugelį nusikalstamų veikų. Laiduotojas už kaltininką moka užstatą, kurio dydis būna apskaičiuojamas atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį. Laidavimo instituto netaikomas ypač sunkių nusikaltimų atveju (prekyba narkotikais, žmogžudystė, terorizmas, smurtas šeimoje).⁶³</p> <p>Tačiau draudimas taikyti laidavimo institutą asmenims, įvykdžiusiems tokio pavojingumo laipsnio nusikalstamas veikas nėra absoliutus. Pateikiant svarias priežastis, iliustruojančias, kad pakartotinis pažeidimas yra mažai tikėtinas ir laisvės atėmimo bausmė nebus efektyvi priemonė, lemianti kaltininko elgesio korekciją, egzistuoja teisė ginčyti teismo atsisakymą taikyti laidavimo institutą.⁶⁴</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Turi būti vyresnis nei 18 metų; • Turi pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą; • Turi pateikti įrodymus, kad turi pakankamai turto laidavimo sumai padengti.⁶⁵ Pažymėtina, jog turtas, suprantamas plačiaja prasme neapsiribojant vien tik pinigine išraiška.
2. Čekija	Šioje valstybėje laidavimo institutas taikytinas vietoje kardomųjų priemonių.	Užstatą gali sumokėti pats kaltininkas arba jo sutikimu trečiasis asmuo, bet tik tuo

⁶¹ <https://fls.org.au/law-handbook/fines-infringements-and-criminal-law/how-bail-works/sureties-and-deposits/> [aplankyta 2022 01 19].

⁶² Western Australia, Bail Act 1982, An Act to make better provision for bail in criminal proceedings, oficialus puslapis internete www.slp.wa.gov.au.

⁶³ "Major Reforms To Overhaul Bail System Pass Parliament". Delivering for All Victorians. Premier of Victoria. 23 June 2017.

⁶⁴ "Grounds for refusal of bail". The Law Handbook 2018. Fitzroy Legal Service. Archived from the original on 12 March 2019. Retrieved 12 February 2019.

⁶⁵ Supreme Court of Western Australia „Thinking of becoming a surety?“ oficialus puslapis internete https://www.supremecourt.wa.gov.au/_files/Surety%20Information%20Guide%20.pdf.

	Laidavimas gali būti taikomas, kai kaltinamas asmuo yra sulaikytas dėl galimo pabėgimo arba dėl nusikalstamos veiklos tęsimo. Laidavimas netaikomas sunkių nusikalstamų veikų padarymo atveju bei tais atvejais, kai kyla įtarimas, jog kaltininko paleidimas iš kardomojo kalinimo galėtų pakenkti procesui. ⁶⁶	atveju, jeigu jis turi visą reikalingą informaciją apie asmens suėmimo priežastis bei teisinės pasekmes, kurios jį ištikty, jeigu kaltininkas nesilaikytų laidavimo sąlygų. ⁶⁷
3. Kanada	Laidavimas yra sutarties tarp karališkojo sosto ir laiduotojo arba kaltinamojo forma, kai karūna atleidžia kaltinamąjį mainais už garantiją, kad kaltinamasis laikysis atleidimo sąlygų. ⁶⁸ Kanadoje kaltininkas gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už užstatą, nes visuomenės pasitikėjimas teisingumo vykdymu gali būti sutrikdytas neleidžiant asmeniui, kuris vis dar yra teisiškai nekaltas, būti paleistam į laisvę, kol bus baigta nagrinėti baudžiamoji byla. ⁶⁹	Kanados Baudžiamojo kodekso 515 straipsnių 4-4.2 dalyse išdėstytos sąlygos, kurias teisėjas gali (ir kai kuriais atvejais privalo) nustatyti paleidžiant. Sąlygos, kurių reikalauja Karūna, jei tokių yra, „turėtų būti mažiausiai ribojančios sąlygos, atitinkančios visuomenės saugumą, dalyvavimą teisme ir pagarbą teisingumo vykdymui, kaip nurodyta 515 straipsnio 10 dalyje“. Todėl užstatą gali sumokėti tiek pats kaltininkas, tiek kitas asmuo. ⁷⁰
4. Danija	Užstatas Danijoje suprantamas kaip alternatyva suėmimui. Tai laikinas asmens, kaltinamo nusikaltimu ir laukiančio teismo, paleidimas iš policijos areštinės arba kalėjimo. ⁷¹ Mokslinėse studijose minima, kad užstatas, kaip garantija kaltininko	Nėra įtvirtintų imperatyvių reikalavimų laiduotojui.

⁶⁶ Czech National Council. "Criminal Procedural Code of the Czech Republic, § 73a(1)". Collection of the Laws of the Czech Republic (in Czech).

⁶⁷ Czech National Council. "Criminal Procedural Code of the Czech Republic, § 73a(1)". Collection of the Laws of the Czech Republic (in Czech).

⁶⁸ Waschuk, Criminal Practice and Procedure in Canada at 6:0010 where the terms are violated the surety will incur a debt with the crown.

⁶⁹ Criminal Code of Canada, Judicial Interim Release". Archived from the original on 22 May 2011.

⁷⁰ <https://www.ppsc-sppc.gc.ca/eng/pub/fpsd-sfp/fps-sfp/tpd/p3/ch18.html>.

⁷¹ Fair Trials – Criminal Proceedings and Defence Rights in Denmark – March 2016 p.1.

	paleidimui yra itin retas reiškiny Danijoje. ⁷²	
5. Airijos Respublika	Laidavimas suprantamas kaip užstatas išleidžiant kaltininką į laisvę, kol bus išnagrinėta byla ir priimtas teismo sprendimas. Airijos konstitucijoje numatytas principas <i>habeas corpus</i> , kurio esmė – teismas gali atsisakyti tenkinti kaltininko užstato prašymą tik tais atvejais, kai tikėtina, jog kaltininkas bėgs, slėpsis nuo teisėsaugos, darys spaudimą liudytojams arba kitokiu būdu trukdys baudžiamajam procesui. ⁷³	Esminių reikalavimų nenumatyta. Asmuo privalo sumokėti nustatytą užstatą bei užtikrinti, kad kaltininkas įvykdys raštu susitartas pareigas, pavyzdžiui, atvyks į teismo posėdžius. Pažymėtina, kad ūkio subjektas negali vykdyti komercinės veiklos teikiant užstatą.
6. Jungtinė Karalystė	Laidavimas suprantamas kaip užstatas, suteikiantis galimybę. Būti laisvėje iki teismo sprendimo, bet ne kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės forma. ⁷⁴	Užstatą sumokėti gali pats kaltininkas, tačiau pagal laidavimo susitarimo turinį jis įsipareigoja: <ul style="list-style-type: none"> • gyventi nustatytoje vietoje ir nekeisti gyvenamosios vietos; • nebendrauti su nurodytais asmenimis; • pateikti savo pasą policijai (galimo išvykimo iš Jungtinės karalystės prevencijos priemonė); • atvykti prisistatyti į policijos komisariatą sutartu laiku.⁷⁵

⁷² "Du kan løslades mod kaution". www.bt.dk (in Danish). 1 February 2006.

⁷³ Baughman, Shima Baradaran (21 December 2017). The Bail Book: A Comprehensive Look at Bail in America's Criminal Justice System.

⁷⁴ Oficiali svetainė internete <https://www.gov.uk/charged-crime/bail> [aplankyta 2022-01-18].

⁷⁵ Ten pat.

IŠVADOS

1. Visiškas kaltės pripažinimas, kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga, numatytas BK 40 str. 2 d. 2 p. Tai vertinamoji sąlyga, taikoma atsižvelgiant į visumą nusikalstamą veiką sudarančių aplinkybių. Svarbiausi šios sąlygos išpildymo kriterijai, į kuriuos atsižvelgtina tam, kad kaltės pripažinimas būtų ne tik deklaratyvus teiginys, kuriuo iš esmės siekiama tik išvengti baudžiamosios atsakomybės, yra kaltinamojo suvokimas dėl jo įvykdytos veikos neteisėtumo bei pavojingumo, kuris turi būti priimtas laisva valia.
2. Nėra nustatyto imperatyvaus reikalavimo, kuriuo būtų įtvirtinama, kurioje baudžiamojo proceso stadijoje asmuo, siekdamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, turi visiškai pripažinti savo kaltę.
3. Visiškas kaltės pripažinimas neįpareigoja kaltinamojo baudžiamojo proceso metu pateikti tikslaus teisinio įvykdytos nusikalstamos veikos vertinimo. Kadangi, atsižvelgiant į subjektyvius požymius, tokius kaip asmens vertybinė sistema, socialinė branda, egzistuoja galimybė, kad kaltinamasis savo vykdomus veiksmus suvokia ir interpretuoja kitaip, negu tai numato baudžiamasis įstatymas. Dėl šios priežasties visiško kaltės pripažinimo sąlyga yra neįgyvendinama tik kaltinamajam neigiant esmines aplinkybes dėl nusikalstamos veikos įvykdymo.
4. Nors visiško kaltės pripažinimo ir gailėjimosi sąlygos yra įtvirtintos tame pačiame BK punkte, teismų praktikoje formuojama nuostata, kad šios sąlygos nėra tapačios, atsižvelgiant į tai, kad kaltės pripažinimas yra įvykdytos veikos neteisėtumo bei pavojingumo suvokimas, priimtas laisva asmens valia. Esminis skirtumas tarp šių sąlygų yra tas, kad visiškam kaltės pripažinimui įtakos gali turėti surinkti įrodymai, o gailėjimasis dėl nusikalstamos veikos įvykdymo, jeigu jis nėra tik formalus teiginys, kuriuo siekiama išvengti baudžiamosios atsakomybės, nuosekliai atsispindi viso proceso metu, nes apima kritišką požiūrį bei savigraužą dėl įvykdytos nusikalstamos veikos bei asmens siekį pašalinti neteisėtų veiksmų pagrindu sukeltus neigiamus padarinius.
5. Teismas susiduria su problemomis vertinant, ar valstybės tarnautojo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atitiktų laidavimo instituto paskirtį. Todėl priimant sprendimą siūlytina atsižvelgti į požymius, leidžiančius identifikuoti kaltinamojo kritišką požiūrį į savo įvykdytus teisei priešingus veiksmus. Tokia prielaida darytina vadovaujantis nuostata, kad ne baudimas, bet bausmės neišvengiamumas būtų efektyvi priemonė siekiant sumažinti nusikalstamų veikų, kurių vykdymu kėsinama į valstybės tarnybos ir viešųjų interesų saugomus teisinius gėrius.
6. Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams atveju kaltinamojo, viso baudžiamojo proceso metu neigusio kaltę ir paskui ją pripažinusio, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą neatitiktų savo tikslinės paskirties, kadangi abejotina, ar moralinė globa reikalinga specialiajam subjektui – valstybės tarnautojui, laikantis pozicijos, jog valstybės tarnybos funkcija yra ne teisei priešingo elgesio korekcija bei moralinių vertybių skiepijimas.
7. Atsisakymas duoti parodymus prieš save, neeliminuoja galimybės būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, kadangi tai yra viena iš teisės į teisingą

teisumą garantijų, numatytų Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 80 straipsnio 1 punkte. Taip pat asmens visiškai kaltės pripažinimas nesukuria pareigos pateikti teisinio savo įvykdytos nusikalstamos veikos vertinimo, tačiau visiškai kaltės pripažinimu ir gailėjimusi dėl nusikalstamos veikos sąlygos išpildymu nėra laikytini tie atvejai, kai asmuo, dėl kritiško savo veiksmų vertinimo trūkumo, nors ir pripažindamas kaltę, tačiau interpretuodamas teismo nustatytas aplinkybes, pateikdamas priežastis, pateisinančias neteisėtus veiksmus, stengiasi sušvelninti savo teisinę padėtį.

8. Laiduotojo prašyme, kuriame prašoma atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės, turi būti pateikta motyvuota argumentacija, kuria vadovaujantis teismas galėtų įvertinti, ar laiduotojo įtaka kaltininko elgesio korekcijai yra akivaizdi.

REKOMENDACIJOS

1. Įvertinus tai, kad Lietuvos Respublikos teismų informacinėje sistemoje LITEKO nėra galimybės automatizuotu būdu pagal nusikalstamos veikos rūšį gauti duomenų, kiek asmenų, atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, sulaužė paskirto bandomojo laikotarpio sąlygas, būtų tikslinga atnaujinti LITEKO papildant bylų paieškos sistemą tokia opcija.
2. Valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui, turinčiam specialiojo subjekto statusą, įvykdžiusiam nusikalstamas veikas, kuriomis pažeidžiamas viešasis interesas ir valstybės tarnybos tvarka, pritaikius atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą lygiagrečiai turėtų būti taikoma BK 67 str. įtvirtinta baudžiamojo poveikio priemonė - teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimas bandomojo laikotarpio ribose.
3. Siekiant tinkamai įgyvendinti teismų praktikoje akcentuojamo laiduotojo įtakos kaltininko elgesiui įtakos akivaizdumo kriterijų, rekomenduotina, kad specialiojo subjekto statusą turinčio kaltininko laiduotoju galėtų būti fizinis asmuo, esantis atitinkamuose profesiniuose, teisiniuose santykiuose su kaltininku.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo Nr. VIII-1316 pakeitimo įstatymas, TAR (2018-12037, Nr. 12037), Suvestinė redakcija nuo 2020-11-21.
2. LR Baudžiamasis kodeksas. Žin. (2000-10-25, Nr. 89-2741), 40 str. 2 d. 2 p.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

Internetiniai šaltiniai

4. Criminal Code of Canada, Judicial Interim Release". Archived from the original on 22 May 2011. <https://www.ppsc-sppc.gc.ca/eng/pub/fpsd-sfpg/fps-sfp/tpd/p3/ch18.html>, [aplankyta 2022 02 15].
5. Czech National Council. "Criminal Procedural Code of the Czech Republic, § 73a(1)". Collection of the Laws of the Czech Republic (in Czech), https://www.wiki.en-us.nina.az/Bail_bond.html, [aplankyta 2022 02 15].
6. Du kan løslades mod kaution", (in Danish). 1 February 2006, www.bt.dk. [aplankyta 2022 02 15].
7. Lietuvos Respublikos prokuratūros oficialiame puslapyje paskelbtas straipsnis „Prokuratūra skundžia buvusio Seimo nario patarėjos atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą“, <https://www.prokuraturos.lt/lt/prokuratūra-skundžia-buvusio-seimo-nario-patarėjos-atleidimą-nuo-baudžiamosios-atsakomybės-pagal-laidavimą/7382>, [aplankyta 2021 06 09].
8. Major Reforms To Overhaul Bail System Pass Parliament". Delivering for All Victorians. Premier of Victoria. 23 June 2017, <https://www.premier.vic.gov.au/major-reforms-overhaul-bail-system-pass-parliament>, [aplankyta 2022 02 15].
9. Oficiali svetainė internete <https://www.gov.uk/charged-crime/bail> [aplankyta 2022 01 18].
10. Specialiųjų tyrimų tarnybos oficialiame puslapyje paskelbtas vadovas „Kaip kurti antikorporcinę aplinką viešajame sektoriuje“, https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/brosiura_viesajam_sektoriui.pdf, [aplankyta 2021 06 09].
11. Supreme Court of Western Australia „Thinking of becoming a surety?“ https://www.supremecourt.wa.gov.au/_files/Surety%20Information%20Guide%20.pdf [aplankyta 2022 02 15].
12. Waschuk, Criminal Practice and Procedure in Canada at 6:0010 where the terms are violated the surety will incur a debt with the crown, <https://www.ppsc-sppc.gc.ca/eng/pub/fpsd-sfpg/fps-sfp/tpd/p3/ch18.htm>, [aplankyta 2022 02 15].
13. Western Australia, Bail Act 1982, An Act to make better provision for bail in criminal proceedings, [https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/prod/filestore.nsf/FileURL/mrdoc_43059.pdf/\\$FILE/Bail%20Act%201982%20-%20%5B09-j0-01%5D.pdf?OpenElement](https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/prod/filestore.nsf/FileURL/mrdoc_43059.pdf/$FILE/Bail%20Act%201982%20-%20%5B09-j0-01%5D.pdf?OpenElement). [aplankyta 2022 02 15].

Teismų praktika

14. Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada byloje Nr. 15/2012-16/2012.
15. Konstitucinis Teismas savo nutarimai (2001 m. spalio 2 d., 2005 m. lapkričio 10 d., 2008 m. sausio 21 d., 2008 m. rugsėjo 17 d.
16. Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2008 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-239/2008

17. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje Nr.2K-P-82/2010
18. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-84/2010
19. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. kovo 18 d. nutartis Nr. 2K-P-82/2010
20. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. vasario 16 d. nutartis Nr.2K-160/2010
21. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. sausio 11 d. nutartis Nr. 2K-71/2011,
22. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. birželio 14 d. nutartis Nr.2K-312/2011
Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-312/2011
23. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. birželio 14 d. nutartis Nr. 2K-305/2011,
24. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-685/2012
25. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-516-697/2015
26. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-140/2015
27. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2015
28. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2015
29. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-137/2015
30. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2018 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122-699/2018
31. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2019 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788/2019
32. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2010 m. kovo 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-82/2010.
33. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2015 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2015.
34. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2017 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-976/2017.
35. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2018 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-176-303/2018.
36. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2018 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-176-303/2018.
37. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2018 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-261-489/2018.
38. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nutartis 2015 m. lapkričio 24 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516-697/2015.
39. Lietuvos Aukščiausiojo teismo parengta Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga, Nr. AB-31-1.

40. Lietuvos Aukščiausiojo teismo parengta teismų praktikos taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą BK (40 straipsnis) apžvalga, Nr. AB-51-1

Specialioji literatūra

41. Bagdžius Justinas, „Laidavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje“, Teisė, (VU, 2019).
42. Barkauskas Alvydas „Alibi įrodinėjimo Baudžiamajame procese kriminalistiniai ir procesiniai aspektai“, *Jurisprudencija* (2008 6(108)).
43. Baughman, Shima Baradaran, „The Bail Book: A Comprehensive Look at Bail in America's Criminal Justice System“, (21 December 2017).
44. Bikelis Skirmantas, „Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo samprata ir jo baudžiamoji teisinė reikšmė“, *Jurisprudencija* (2006, T. 7(85)).
45. Daškevičius Konstantinas, Gintarė Navickaitė „Nusikalstamas elgesys – psichikos norma ir patologija“, *Psichiatrija* (2019, T. 29, Nr. 1), 2019, 29 tomas, Nr. 1.
46. Germanavičius, Arūnas. Kaltės fenomenai medicinos, psichologijos ir psichiatrijos aspektais = Guilt phenomena in medicine, psychology, and psychiatry // Darbai ir dienos. Vilnius : Versus aureus. ISSN 1392-0588. eISSN 2335-8769. 2014, T. 62, p. 177-186. [DB: C.E.E.O.L, TOC Premier, Central & Eastern European Academic Source (CEEAS)].
47. Gross, Jordan (2019) "Devil Take The Hindmost: Reform Considerations for States with a Constitutional Right to Bail," *Akron Law Review*: Vol. 52 : Iss. 4 , Article 3.
48. Kriminologija. Vadovėlis. (Autorių kolektyvas, moksliniai redaktoriai A.Kiškis ir G.Babachinaitė). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, 668 p. ISBN 978-9955-19-178-0.
49. Laukytė Evelina, Ar savivaldybėms perduotų funkcijų sistemos reguliavimu yra užtikrinamas tinkamas jų vykdymas (VDU, 2020), p. 26.
50. Lefkowitz, David. "Blame and the Criminal Law." *Jurisprudence* 6, no. 3 (September 2, 2015).
51. Mughal, Arraignments in Criminal Courts and Process of Issuing Bail to the Accused A Comparative Study Between US and Pakistani Law.
52. Prapiestis, Jonas., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. 1–98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
53. Shoemaker David, „Blame and Punishment“ in D. Justin Coates and Neal A. Tognazzini (eds.) *Blame: Its Nature and Norms* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2013).
54. Švedas Gintaras, Abramavičius Armanas, Prapiestis Jonas, Bieliūnas Egidijus „Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, 1 knyga“, (VU leidykla, 2020).
55. Waller Robyn Repko, „Free Will: Recent Work on Agency, Freedom and Responsibility“ (Department of Philosophy, John Templeton Foundation, 2019).

SUMMARY

THE LIMITS OF FULL ADMISSION OF GUILT AND REMORSE FOR THE CRIMINAL ACT COMMITTED, RELEASING THE PERSON FROM CRIMINAL LIABILITY ON BAIL

The article analyses the condition for release from criminal liability on bail – the full admission of guilt and remorse for committing the criminal act of the accused – from a legal, psychological and criminological point of view (in other words, the internal assessment of the actions of the accused.) An interdisciplinary analysis of this institute is necessary because the legal doctrine reflects the view that the psychological concept of guilt prevails in Lithuania, which encompasses the psychological relationship of a person to the criminal act committed, which makes it possible to argue that these provisions should be analysed systematically, combining the synergy of the legal and psychological sciences. Therefore, the author examines the features of a full admission of guilt and remorse for the criminal act and the circumstances that prompted this choice of behaviour. The study recognizes that the purpose of the surety institution, i.e., the deterrence of criminal acts through the supervision of a person who is trusted by the court, can only be effectively fulfilled by an accused who is critical of their actions, who fully admits guilt and who is remorseful for the criminal act committed. For this reason, the analysis of the psychological attitude of the accused towards the criminal offence is based on the assumption that the person is not only declaratively seeking to avoid criminal liability. The study also provides an analysis of the case law and criminological analysis of the attributes enshrined therein in relation to the special subject – a civil servant or a person equal to a civil servant. Furthermore, the question is raised whether a person, who is subject to the criterion of impeccable reputation, as well as to other specific requirements of qualification, who has committed a criminal offence against the public interest and the public service, should also be exempted on equivalent grounds from criminal liability. It is also taken into account that, due to a lack of intrinsic motivation, it is not uncommon for members of the public who have this status to fully admit their guilt because they know that sufficient evidence has been gathered on the subjective element of the criminal act, i.e., culpability (in relation to them). This can be seen by analysing the pattern of the behaviour of the accused during the criminal proceedings. The court is often faced with the problem of assessing whether releasing a civil servant from criminal liability on bail would be in line with the purpose of the institution of suretyship. The criminological analysis of the full admission of guilt and remorse for the commission of a criminal act is an important tool in the study of law, as the identification of the motives of the accused of their choice of a particular pattern of behaviour can provide insights that could lead to the adoption of more effective measures to prevent crime. For example, they should not only be limited to strengthening sanctions for criminal acts committed, but also to reconsidering the appropriateness of the institution of surety for a person with a special status. This assumption can be made by applying a teleological approach to the application of the institute of suretyship enshrined in the current Criminal Law, noting that the civil service is a professional activity designed to assist those exercising state or local authority in the

Evelina Laukytė
„Visiško kaltės pripažinimo ir gailėjimosi dėl
įvykdytos nusikalstamos veikos ribos, atleidžiant
asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal
laidavimą“

ISSN 2029-4239 (online)
Teisės apžvalga
Law review
No. 2 (24), 2022, p. 90-119

performance of their functions, and not to correct the conduct of civil servants through the supervision of a person who is worthy of judicial trust.

KEYWORDS

Surety, full admission of guilt, remorse, exemption from criminal liability.